

อุปสรรค ปัญหาและการแก้ไขปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน
ระหว่าง พุทธศักราช 2455-2532

ตามที่คุณวิจัยวิเคราะห์พัฒนาการทางการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน
ระหว่างพุทธศักราช 2455-2532 จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เท่าที่มีการบันทึกและศึกษาได้
นับตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยถึงสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2532) ในบทที่ 2 และ 3 นั้น ผู้วิจัย
วิเคราะห์ว่าการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนระหว่าง พ.ศ. 2455-2532 มีกำเนิด
มาจากการศึกษาแผนโบราณ ที่มีการศึกษาอาชีพช่างต่าง ๆ ของไทย ซึ่งมารวมกันในกรม
ช่างสิบหมู่ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่จึงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต
ของคนไทย ที่สอดคล้องกับสภาพทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมสมัยโบราณ
ซึ่งมีสถานศึกษา คือ บ้าน วัด และวังเป็นศูนย์รวมความรู้และสืบทอดวิชาช่างสิบหมู่แก่สมาชิก
ของสังคมไทย ครั้นถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปสังคม
ไทยเพื่อการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ โดยรับวิทยาการสมัยใหม่จากประเทศทางตะวันตกมา
ปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้ทันสมัยเช่นเดียวกับประเทศที่พัฒนาแล้ว
วิทยาการสมัยใหม่ดังกล่าวอย่างหนึ่ง คือการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งเริ่มปฏิบัติการ
เล่าเรียนวิชาหนังสือตามความจำเป็นของประเทศ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในพระราชบัญญัติ
การสอนวิชา และประกาศการเรียนใน พ.ศ. 2452 มีความว่า

...ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นว่า วิชาหนังสือเป็น
ต้นเค้าคุณความเจริญของราชการบ้านเมือง ยิ่งกว่าศิลปศาสตร์ วิชาการอื่น ๆ
ทั้งสิ้น ถ้าผู้ใดเล่าเรียนรู้ถ่องแท้จริง ถึงแม้ว่าจะเป็นคนตระกูลสูงหรือตระกูลต่ำ
อย่างไร ก็สมควรที่จะทรงพระกรุณาชุบเกล้าฯ เลี้ยงให้ได้มียศศักดิ์ รับราชการ

บ้านเมืองสนองพระเดชพระคุณตามคุณานุรูปถ้วนทั่วกัน...¹

จากพระราชดำริในรัชกาลที่ 5 เกี่ยวกับการเล่าเรียนหนังสือ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเล่าเรียนหนังสือในระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความเจริญทั้งปวง ที่ประชาชนทุกชนชั้นจะได้รับจากการศึกษาเพื่อประโยชน์ทั้งของตนและประเทศ การศึกษาดังกล่าว มีความเจริญและได้รับความนิยมจากประชาชน ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา นับเป็นความนิยมทางการศึกษาของราษฎรที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ แต่เป็นปัญหาทางการศึกษาปัญหาหนึ่งสำหรับผู้เล่าเรียนได้เพียงระดับมัธยมศึกษา ที่ยังมีได้เรียนวิชาพิเศษเพื่อการประกอบอาชีพเฉพาะอาชีพ เช่น แพทย์ ข้าราชการ ฯลฯ ซึ่งมีความรู้เพียงวิชาหนังสือสำหรับการเป็นเสมียน ดังที่ เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ กล่าวคำกราบบังคมทูล พระกรุณาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องการศึกษาและการบำรุงการเลี้ยงชีพของประชาชน ตามรายงานการแสดงศิลปการหัตถกรรมของนักเรียนครั้งที่ 3 พระพุทธศักราช 2457 มีความว่า

...การเล่าเรียนความรู้วิชาที่ได้จัดเป็นโรงเรียน... ก็เจริญขึ้นทุกที การศึกษาทางวิชาสามัญ เพียงแต่หนังสือและเลข เป็นต้นนั้น มีผู้ฝึกหัดกันมากขึ้น ๆ แต่พอได้ความรู้พอขีดเขียนชานีชานาญขึ้น ก็พากันออกจากโรงเรียนไปขอเข้าทำการเป็นเสมียนตามที่ทำการต่าง ๆ หาบ้านที่จะได้ไปฝึกหัดวิชาพิเศษอื่น ๆ... ในเวลานั้น กำลังขาดคนที่จะใช้การงาน ก็พากันต้องการที่ได้เล่าเรียนวิชาหนังสือในโรงเรียนเพียงเท่านั้นไปใช้เป็นเสมียนให้ทันต้องการ ดีกว่าเอาคนที่ไม่รู้อะไรเลยมาหัดเอาเอง แต่พอได้คนเช่นนั้นมากขึ้น ๆ จนเต็มที... เอาแต่คนที่มีความรู้ดีขึ้นขึ้นไป เช่นรอบรู้ในทางของการทำงานต่าง ๆ ด้วย มิใช่แต่เพียงขีดเขียนหนังสือได้อย่างเดียว... เมื่อการศึกษาทางวิชาการสามัญอัตรตัวขึ้น... รัฐบาลจึงได้จัดการศึกษาเป็น

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 2/47 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง
กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องพระราชบัญญัติการสอนวิชาและประกาศการเรียน (2452)

2 ภาค คือวิชาศึกษาบังคับและวิชาศึกษาพิเศษ...²

จากหลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ผู้เล่าเรียนหนังสือส่วนหนึ่ง ที่มีได้ฝึกหัดวิชาพิเศษ เช่น แพทย์ ข้าราชการ ฯลฯ ออกไปรับราชการเป็นเสมียนกันมากเกินความต้องการของทางราชการ กระทรวงศึกษาธิการจึงรีบแก้ไขปัญหาการศึกษา เพื่อรับราชการเป็นเสมียน ด้วยการส่งเสริมการศึกษาอาชีพต่าง ๆ ในระบบโรงเรียน เพื่อลดความนิยมการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อการเป็นเสมียน เนื่องจากผู้เรียนวิชาหนังสือที่มีได้เรียนวิชาพิเศษไม่มีงานทำ และไม่ต้องการประกอบอาชีพดั้งเดิมของครอบครัว และท้องถิ่นต่อไป ดังที่เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดีแสดงแนวความคิดเกี่ยวกับวิชาศึกษาพิเศษว่า

...ฝ่ายคนที่ได้หัดแต่วิชาสามัญเขียนอ่านหนังสือได้เท่านั้น ก็ไม่มีผู้ต้องการใช้... แล้วนึกว่าพอ ไม่ต้องการที่จะเล่าเรียนศึกษาวิชาให้สูงขึ้นก็เหลือเฟือ ไม่มีงานทำ... ใช้แต่เท่านั้น... วิชาที่ได้ฝึกฝนตามชาติสกุลโดยวิธีเก่า เช่น ชาวบ้านหม้อก็หัดทำหม้อ... กลับทำไม่ได้เสียด้วย... หาทางเลี้ยงชีพมิได้... รัฐบาลจึงได้จัดการศึกษา... ให้เรียนวิชาสามัญแต่เพียงพอใช้ในเบื้องต้น แล้วให้เรียนวิชาสามัญ คือหัตถกรรม และกลสิกรรมตามวงศ์สกุลของตน และท้องถิ่นที่เคยทำมา เช่น หัตถ์ทำการไม้... เขียนแกะสลัก... เมื่อใครเรียนได้เพียงเท่านั้น นับว่าได้วิชาชั้นศึกษาบังคับ เพื่อที่จะไม่ให้กุลบุตรไปจนหนทางแต่เพียงรู้หนังสือ ครั้นเขาไม่ใช้ก็ไปหมดทางเลี้ยงชีพ...³

ความเห็นดังกล่าวข้างต้นของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี แสดงให้เห็นว่า ในปลายรัชกาลที่ 5 จนถึง พ.ศ. 2455 กระทรวงศึกษาธิการพยายามแก้ไขปัญหาการศึกษาวิชาหนังสือในระบบโรงเรียนเพื่อเป็นเสมียน ด้วยวิธีจัดการศึกษาวิชาอาชีพทางหัตถกรรม กลสิกรรม ตามพื้นฐานของสังคมไทยให้แก่เด็กเรียนในระบบโรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า

² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 12/9 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องแสดงศิลปหัตถกรรม (2 สิงหาคม - 20 ธันวาคม 2458)

³ เรื่องเดียวกัน

การศึกษาวิชาหัตถกรรมดังกล่าวคือ จุดเริ่มต้นของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน
๗ โรงเรียนเพาะช่าง จากการทดลองจัดการศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2450-2454 ๗ สโมสรช่าง
ใน พ.ศ. 2455 คือโรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณ จนในที่สุดคือพัฒนาการทางการศึกษา
วิชาช่างสิบหมู่ ๗ โรงเรียนเพาะช่างในระหว่าง พ.ศ. 2456-2475 ตามที่ผู้วิจัยวิเคราะห์
พัฒนาการดังกล่าวในบทที่ 3 ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ของ
โรงเรียนเพาะช่างสมัยระบอบประชาธิปไตยจนถึงปัจจุบัน

ส่วนในบทนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ปัญหาและความพยายามของกระทรวงศึกษาธิการ
ในการแก้ไขปัญหการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ระหว่าง พ.ศ. 2455-2532
ซึ่งผลของการวิจัยพบว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวมีโรงเรียนที่จัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ 2 โรงเรียน
เท่านั้น คือโรงเรียนเพาะช่างที่จัดการศึกษามาตั้งแต่ พ.ศ. 2456 จนถึงปัจจุบัน และ
โรงเรียนศิลปศึกษาของกรมศิลปากร ระหว่าง พ.ศ. 2496-2498 แต่เนื่องจากการศึกษา
วิชาช่างสิบหมู่ในโรงเรียนศิลปศึกษา มีการศึกษาเพียง 2 ปีเท่านั้น ประกอบกับมีการศึกษา
ประเภท Fine Arts ซึ่งการวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ประเภทวิชา Crafts ตามที่เสนอ
ในบทที่ 3 ดังนั้นผู้วิจัยจึงเสนอการวิเคราะห์ปัญหาการศึกษาดังกล่าว เฉพาะการศึกษา
วิชาช่างสิบหมู่ในโรงเรียนเพาะช่าง ตามหลักฐานที่บันทึกและศึกษาได้ ทั้งนี้เพราะว่า
โรงเรียนเพาะช่าง คือสถานศึกษาในระบบโรงเรียนเพียงโรงเรียนเดียวที่มีการศึกษา-
วิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนอย่างแท้จริง นับตั้งแต่ พ.ศ. 2456-2503

ด้วยเหตุที่ผลจากการวิเคราะห์พัฒนาการทางการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบ
โรงเรียน ระหว่าง พ.ศ. 2455-2532 พบว่าพัฒนาการศึกษาดังกล่าวอยู่ในช่วงเวลา
สมัยพัฒนาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ๗ โรงเรียนเพาะช่าง ตามที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ผลของ
การศึกษาในบทที่ 3 ซึ่งประสบผลดีตามกาลสมัย อย่างไรก็ตาม อุปสรรคและปัญหาการศึกษา
วิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนดังกล่าวก็ปรากฏเสมอมา นับตั้งแต่การจัดการศึกษา โดย
กระทรวงศึกษาธิการพยายามแก้ไขปัญหการศึกษาตามสภาวการณ์ ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ประเด็น
ดังกล่าวหลายประการ คือ

1. วิชาช่างสิบหมู่เป็นวิชาช่างไทยสมัยโบราณที่นำมาสอนในสมัยหลังปฏิรูปสังคมไทย จากสังคมสมัยโบราณมาสู่สังคมสมัยใหม่

สืบเนื่องจากวิชาช่างสิบหมู่เป็นภูมิปัญญาไทยของสังคมไทยสมัยโบราณ ที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาโดยวิธีการศึกษาแผนโบราณจากสถานศึกษา คือ บ้าน วัด และวัง ที่มีความใกล้ชิดและบทบาทสำคัญในสังคม อันเป็นสภาพพื้นฐานทางสังคมไทยมาแต่โบราณตลอดจนเป็นวิถีชีวิตในการประกอบอาชีพกับการศึกษาที่แนบแน่น กลมกลืนกับชีวิตชาวไทยตามวัฒนธรรมไทย แต่ครั้งมีการปฏิรูปสังคมไทยเป็นสังคมสมัยใหม่ตามวิทยาการความจริงของชาวตะวันตก จึงทำให้สภาพความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายนอกและภายในประเทศ ซึ่งเป็นอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน อันเป็นวิทยาการของการศึกษาสมัยใหม่ จึงเป็นปัญหาทางการศึกษาที่ไม่มีความสอดคล้องกันระหว่างวิชาโบราณที่ต้องดำรงในสังคมไทยสมัยใหม่ระยะแรก

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าสังคมสมัยใหม่หลังการปฏิรูปสังคมสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เริ่มไม่มีความต้องการใช้วิชาช่างสิบหมู่ เพื่อการประกอบอาชีพของผู้คนในสังคมสมัยใหม่แล้ว ทั้งนี้เนื่องจากสภาพสังคมเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรม ความเป็นอยู่จึงเปลี่ยนแปลงด้วย เช่นในสมัยโบราณราษฎรใช้เครื่องอุปโภคต่าง ๆ เช่น ชันน้ำ ถาดพาน บาตร มีด หม้อน้ำ กระทะ เป็นต้น ที่ผลิตจากผู้มีความรู้ความชำนาญในวิชาช่างสิบหมู่ วิชาช่างสิบหมู่จึงเป็นวิชาที่สามารถเพิ่มพูนเศรษฐกิจของครอบครัวได้อย่างดี แต่ครั้งสังคมเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพต่าง ๆ ก็ต้องปรับเปลี่ยนตามสังคมสมัยใหม่ จึงทำให้ราษฎรใช้สินค้าที่เป็นเครื่องอุปโภคดังกล่าวน้อยลง ผู้ผลิตจึงไม่อาจดำรงอาชีพการช่างต่าง ๆ ตามวงศ์ตระกูลของตน เช่น ช่างหล่อ ช่างบุ ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างปูน ฯลฯ ดังที่พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (ยศขณะดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการ) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้เครื่องอุปโภคดังกล่าวนี้ว่า

... ด้วยเหตุความเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียม เป็นต้นว่า เครื่องล้างหน้า ธรรมเนียมในพื้นเมืองของเราแต่ก่อนใช้ล้างหน้าด้วยขันและถาด ชันล้างหน้าเป็นสินค้า ผู้ที่จน ๆ ใช้ขันทองเหลือง วิชาช่างบุ และช่างหล่อก็เป็นอันตัสตรี ผู้ที่มีเงินก็ใช้ขันเงิน ชันใกล้ ชันถม ชันทอง ชันลงยา วิชาช่างเงินทองรูปพรรณ วิชาช่างถม เป็นต้น

ก็เป็นอันดีสตรี มาบัดนี้เครื่องล้างหน้าธรรมดาเนี่ยมเปลี่ยนเป็นใช้หม้อและซำล้างหน้าอย่างฝรั่ง การที่ธรรมดาเนี่ยมเปลี่ยนไปเช่นนี้ไม่ใช่เปลี่ยนแต่ธรรมดาเนี่ยมเปลี่ยนวัตถุที่ใช้ด้วยมีเครื่องถ้วย เครื่องแก้วต่าง ๆ เพราะที่ซื้อหาได้ถูกและสะดวกกว่า...⁴

จากรายงานการจัดโรงเรียนช่างในปลายรัชกาลที่ 5 แสดงให้เห็นถึงสาเหตุความเจริญของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในสมัยโบราณ ที่มีพื้นฐานการศึกษาจากพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมไทย เช่นการใช้เครื่องอุปโภคประเภทชัน* ซึ่งก่อให้เกิดความต้องการการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ตามแผนโบราณ เช่น วิชาช่างบุ วิชาช่างหล่อ วิชาช่างเงิน วิชาช่างถม วิชาช่างเขียน วิชาช่างแกะ วิชาช่างสลัก เป็นต้น แต่เมื่อวิถีชีวิตสมัยโบราณเปลี่ยนสู่สังคมสมัยใหม่ตามความเป็นอยู่ของชาวตะวันตก ที่ใช้เครื่องอุปโภคอย่างอื่น เช่น เครื่องแก้ว ฯลฯ เครื่องอุปโภคจากผลผลิตวิชาช่างสิบหมู่จึงมีบทบาทในชีวิตประจำวันน้อยลงตามการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่สมัยใหม่ สังคมสมัยใหม่จึงเริ่มไม่ต้องการวิชาช่างสิบหมู่เพื่อการประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น ช่างหล่อ ช่างบุ ช่างแกะ ช่างเงิน ช่างทอง ฯลฯ ดังเช่นสมัยโบราณ

อย่างไรก็ตาม กระทรวงศึกษาธิการตระหนักถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้เครื่องอุปโภคที่ผลิตจากวิชาช่างสิบหมู่ และความต้องการของสังคมตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยพิจารณาถึงปัญหาการศึกษาดังกล่าวที่จะเกิดขึ้นในการจัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงพยายามส่งเสริมการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียนเพาะช่าง ตลอดเวลาระหว่างการดำเนินการสอนใน พ.ศ. 2456-2475 โดยการส่งเสริมและเผยแพร่

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/3 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องรายงานจัดการโรงเรียนช่าง (10 สิงหาคม 2453)

* กรณีตัวอย่างการใช้ชันสำหรับราษฎร ที่มีฐานเศรษฐกิจต่างกัน ซึ่งใช้ชันแตกต่างกัน เช่น ราษฎรกลุ่มหนึ่งใช้ชันทองเหลือง อีกกลุ่มหนึ่งใช้ชันเงิน ชันกะไหล่ ชันถม ชันทอง ชันลงยา ซึ่งมีผลให้วิชาช่างสิบหมู่เป็นวิชาที่สำคัญยิ่ง.

การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ด้วยวิธีการหลายประการ เช่น การขอ
พระบรมราชานุญาตให้โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามโรงเรียนและทรงเปิดโรงเรียนเพาะช่าง
อีกทั้งจัดการแสดงศิลปหัตถกรรมของนักเรียนทุกปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2455-2466⁵ ตลอดจนจัดวิธี
การศึกษาในแผนกโรงงานเพื่อศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ด้วยการปฏิบัติงานช่าง และเผยแพร่สินค้า
ของโรงเรียนเพาะช่างให้เป็นที่นิยมของราษฎรในพระนคร ซึ่งในเวลานั้นกระทรวงศึกษาธิการ
จัดการศึกษาวิชาชั้นในพระนคร 3 โรง คือโรงเรียนช่างไม้วัดสุทัศน์ โรงเรียนพาณิชย์การ และ
โรงเรียนเพาะช่างที่รับนักเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศึกษาวิชาการช่างต่าง ๆ เช่น
วิชาช่างเขียน วิชาช่างทอง วิชาช่างถม วิชาช่างแกะ วิชาช่างปั้น วิชาช่างไม้ และ

⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 0701.9.10.16/5 เอกสารกรมศิลปากร
กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องกรรมการจัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน (2504-2506)

วิชาช่างกลึง ส่วนโรงเรียนในหัวเมืองมีโรงเรียนกลึงกรรม โรงเรียนหัตถกรรม* และ
โรงเรียนผสมพันธุ์สัตว์^๑

2. การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนได้รับความนิยมน้อย

สืบเนื่องมาจากปัญหาการศึกษาในข้อ 1 ที่กระทรวงศึกษาธิการพยายาม
จัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการศึกษาอาชีพทางการช่างของไทย
โดยพยายามให้นักเรียนสนใจการศึกษาวิชาอาชีพแทนการศึกษาวิชาสามัญเพียงระดับกลาง
เพื่อการรับราชการเป็นเสมียน ซึ่งเป็นค่านิยมที่นักเรียนปฏิบัติกันมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5
จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2475 ดังมีการบันทึกหลักฐานไว้ว่า

*โรงเรียนหัตถกรรมในหัวเมือง คือ

- โรงเรียนวิชาช่างหัตถกรรมปั้นหม้อ ปั้นกระถาง ที่ตำบลหนองหลวง จังหวัด
ตาก (วิชาช่างปั้น)
- โรงเรียนวิชาช่างปั้น ที่วัดขวิด อำเภอป่าซาง จังหวัดอุทัยธานี
(วิชาช่างปั้น)
- โรงเรียนหัตถกรรมช่างไม้ แกะสลัก ช่างกลึง ที่จังหวัดนครสวรรค์ (วิชา
ช่างไม้ วิชาช่างแกะสลัก วิชาช่างกลึง)
- โรงเรียนต่อเรือและสานเสื่อ ที่ตำบลยางมะผ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัด
นครสวรรค์ (วิชาช่างต่อเรือ)
- โรงเรียนหัตถกรรมช่างเงิน ที่บ้านช่างเงิน ตำบลห้วยยา อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ (วิชาช่างเงิน)

โรงเรียนหัตถกรรมดังกล่าวเป็นโรงเรียนประถมวิสามัญ ส่วนโรงเรียนเพาะช่าง
เป็นโรงเรียนวิชาช่างสิบหมู่เพียงโรงเรียนเดียวในประเทศไทย ที่สอนวิชาช่างสิบหมู่หลายวิชา
รวมทั้งสิ้น 7 วิชา คือ วิชาช่างเขียน ช่างทอง ช่างถม ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างไม้ ช่างกลึง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 1/338 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-
ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการอาชีพสำหรับวิทยากรย์ (2475)

...ประเทศสยามในรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นเวลาที่แรกเปลี่ยนแปลงราชการอย่างแบบที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ รัฐบาลเห็นความจำเป็นที่จะเพาะข้าราชการชั้นให้เพียงพอก่อน จึงได้ออกทุนด้วยวิธีต่าง ๆ ที่จะให้เด็กได้เล่าเรียนตามแบบใหม่... บัดนี้เล่าความจำเป็นตั้งว่าไม่มีเท่าเดิมเสียแล้ว เรามีข้าราชการใช้เพียงพอ แต่ถึงกระนั้นก็ดี เด็กของเรายังตั้งหน้ามุ่งแต่จะรับราชการอยู่อีกเป็นอันมาก...⁷

จากหลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่าใน พ.ศ. 2475 ราชการมีต้องการบุคคลรับราชการแล้ว เนื่องจากมีข้าราชการเพียงพอในกิจการงานส่วนต่าง ๆ ซึ่งกระทรวง-ศึกษาธิการตระหนักดีว่า ถึงเวลาที่ราษฎรควรดำเนินอาชีพทางด้านอื่นบ้าง นอกจากการรับราชการ ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการจึงให้ครูทำหน้าที่ชักจูงนักเรียนให้สนใจการศึกษาวิชาอาชีพอื่น ๆ ตามพื้นฐานของสังคมไทย เช่น กลีกร พ่อค้า และช่าง ดังที่มีการบันทึกหลักฐานในหลักฐานเดียวกันว่า

...ส่วนอาชีพกลีกร ช่าง และพ่อค้านั้น... ผู้ที่ฝึกฝนตนในทางนี้มีอยู่น้อยเต็มที ไม่มีนักเรียนพอ... ขอให้ครูบาอาจารย์พยายามชี้แจงให้เด็กเข้าใจให้มากที่สุด... เด็กคนใดมีนิสัย หรือมีลูกทาง เช่น มีผู้ปกครองเป็นช่าง... ก็อย่าให้ครูเคี่ยวเข็ญให้ชั้นทางหนังสือมากนัก... ชี้แจงให้ทราบทั่วกันว่า การทำมาหากินโดยสุจริตนั้นไม่เป็นการเสียเกียรติยศ หรือน้อยหน้าอย่างใดเลย... โรงเรียนอาชีพที่กระทรวงธรรมการยังยื่นดำรงอยู่ได้ในพระนคร คือโรงเรียนช่างไม้ วัดสุทัศน์ โรงเรียนพาณิชย์การและโรงเรียนเพาะช่าง...⁸

จากหลักฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียน-เพาะช่าง ใน พ.ศ. 2475 ว่ามีนักเรียนเรียนน้อย ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงพยายามให้นักเรียนเปลี่ยนความสนใจจากการเป็นเสมียน และให้สนใจการประกอบอาชีพตามวงศ์ตระกูล

⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 1/338 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการอาชีพสำหรับวิทยากรย์ (2475)

⁸ เรื่องเดียวกัน

ของตน เช่น อาชีพการช่าง โดยให้ครูชักชวนนักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบอาชีพดังกล่าว ให้สนใจการศึกษาวิชาอาชีพในระบบโรงเรียน ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการดำเนินการสอนมานานแล้ว อาทิ โรงเรียนสอนวิชาช่างไม้ โรงเรียนสอนวิชาช่างสิบหมู่ อันเป็นพื้นฐานการศึกษาทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทยอย่างแท้จริง

แนวความคิดในการแก้ไขปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน เมื่อ พ.ศ. 2475 ที่มาจากปัญหาการศึกษาเรื่องมีนักเรียนศึกษาวิชาอาชีพน้อย ซึ่งในเวลาดังกล่าวมีการศึกษาอาชีพในระบบโรงเรียนเพียง 3 อาชีพ คือ กลึงกร พ่อคำ และช่าง ทั้งนี้ปัญหาการศึกษาที่มีนักเรียนจำนวนน้อยศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ามีสาเหตุหลายประการ คือ

2.1 วิชาช่างสิบหมู่เป็นวิชาของท้องถิ่นสำหรับราษฎร ที่มีได้ศึกษาเล่าเรียนในระบบโรงเรียน จึงถือว่าเป็นวิชาที่ไม่มีคุณค่าเท่ากับวิชาหนังสือ ดังที่เจ้าพระยา-พระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ-มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความตอนหนึ่งว่า

... วิชาที่ได้ฝึกฝนตามชาติสกุลโดยวิธีเก่า เช่น ชาวบ้านหม้อก็หัดทำหม้อ เป็นต้น กลับทำไม่ได้เสียด้วย และเลยเห็นเป็นวิชาที่เลวและต่ำช้าไป เห็นเป็นเปราะเปื้อน เหน็ดเหน้อย ไม่ใช้การเบา และสำรวยเหมือนไปทำการเป็นเสมียนได้นุ่งผ้า และ สรวมเสื้อหมวกสวย ๆ...^๑

จากคำกราบบังคมทูลฯ รัชกาลที่ 6 ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี แสดงให้เห็นว่าวิชาช่างสิบหมู่ที่ศึกษาตามแผนโบราณ ครอบครัวยุคของราษฎรที่ประกอบอาชีพการช่างต่าง ๆ นั้น ได้รับความนิยมน้อยกว่าการเป็นเสมียน ที่เป็นอาชีพใหม่ของผู้เล่าเรียนส่วนหนึ่งในระบบโรงเรียน ทั้งนี้เพราะอาชีพการช่างนั้น ผู้ประกอบอาชีพต้องทำงานหนักและประสบกับการเปราะเปื้อน ตามลักษณะธรรมชาติของอาชีพการช่าง

^๑ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 12/9 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องแสดงศิลปหัตถกรรม (2 สิงหาคม - 20 ธันวาคม 2458)

2.2 · การผลิตงานที่ใช้ความรู้ ประสบการณ์และความชำนาญจาก
 วิชาช่างสิบหมู่ต้องใช้เวลานานและมีมือมาก จึงทำให้ของมีราคาแพงและขายได้ยาก ดังที่
 สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลราชบุรีบันทึกความคิดเห็น เรื่องการบำรุงศิลปหัตถกรรม
 พื้นเมือง เสนอเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ เมื่อ
 พ.ศ. 2457 มีความว่า

...ข้าพเจ้าได้เอาใจใส่อยู่เสมอ... จะบำรุงศิลปหัตถกรรมพื้นเมืองซึ่งเป็นของเดิม
 ไม่ให้สาบสูญอย่างหนึ่ง... เป็นหลักฐานสำหรับบ้านเมืองต่อไป ข้อที่จะคิดมิให้ศิลป-
 หัตถกรรมของเก่าสาบสูญนั้นเป็นของที่จะทำได้โดยยาก เพราะเหตุว่าของเหล่านั้น
 กว่าที่จะทำได้แต่ละอย่างย่อมเปลืองแรงเปลืองเวลาราคาย่อมจะแพงขายยาก...¹⁰

ความคิดเห็นข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการประกอบกรงานของผู้ใช้ความรู้จาก
 การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่นั้น ผู้ผลิตผลงานแต่ละอย่างแต่ละชิ้นต้องใช้ฝีมือ ความอดทน และ
 เวลานาน กว่าจะงานแต่ละอย่างจะสำเร็จ ตลอดจนเมื่อทำงานสำเร็จแล้วก็ต้องขายผลงาน
 นั้นด้วยราคาแพง เพราะลงทุนมากทั้งแรงความคิด แรงมือ และเวลา แต่ในที่สุดก็ขายผลงาน
 ได้ยากหรือมิได้ จึงทำให้ไม่ได้รับเงินคุ้มค่ากับค่าความคิด ค่าแรงมือและค่าเวลาที่ต้อง
 สูญเสียไป

ด้วยสาเหตุที่การผลิตผลงานจากวิชาช่างสิบหมู่ต้องใช้ เวลาและมีมืออย่างมาก
 ผู้วิจัยจึงมีข้อสังเกตว่า สาเหตุดังกล่าวมีผลกระทบทำให้การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียน
 เพาะช่าง ประสบปัญหาการศึกษา ซึ่งหลวงวิศาลศิลปกรรม ผู้เป็นครูและผู้จัดการโรงงานของ
 โรงเรียนเพาะช่าง ระหว่าง พ.ศ. 2447-2464 ได้บันทึกถึงการทำงานของช่างมุกในการ
 สร้างผลงาน 1 อย่าง เช่น ตะลุ่มมุก ช่างต้องใช้เวลาอย่างมาก ดังมีหลักฐานกล่าวว่า

¹⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 17/8 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-
 ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องแสดงศิลปการ หัตถกรรม (28 ธันวาคม - 11
 มกราคม 2457)

...ข้าพเจ้าเป็นครูและผู้จัดการโรงงานโรงเรียนเพาะช่าง ได้จ้างช่างประดับมุกไว้คนหนึ่ง ชื่อนายอยู่ เพื่อไว้รับงานจ้างซ่อมเครื่องมุกและให้เป็นครูอีกด้วย นายอยู่ผู้นี้เป็นช่างประดับมุกฝีมือดี ทั้งการกระทำก็เร็ว ในการเลื่อยตัวมุกนี้ในวันหนึ่งจะเลื่อยได้ 30-35 ชิ้น ถ้าเป็นลายตัวกนกก็เลื่อยได้น้อยลงมา ข้าพเจ้าได้เคยนับตัวลายมุกที่ประดับอยู่ในตะลุ่ม ตะลุ่มขนาดปากกว้างประมาณ 25.5 ซม. มีตัวลาย 1,500-2,000 ชิ้น ท่านลองเอา 2,000 ชิ้นตั้ง เอา 35 ทารดู จะสิ้นเวลาเกือบ 2 เดือน ต้องนับว่ากระทำทุกวัน ด้วยไม้กับการฝนมุกเป็นแผ่น ไม้บับถึงทำหุ่นตัวตะลุ่ม ไม้บับถึงการลงรักและขัดรักให้เรียบร้อย...¹¹

จากคำบอกเล่าของหลวงวิศาลศิลปกรรมในตำราวิชาช่างประดับมุก ที่พิมพ์ใน พ.ศ. 2493 เป็นหลักฐานที่แสดงว่าโรงเรียนเพาะช่างมีการสอนวิชาช่างประดับมุก ซึ่งสอนในแผนกโรงงานโดยนายอยู่ที่เป็นผู้สอน แต่ในการทำตะลุ่มมุกขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 25 เซนติเมตร ต้องใช้เวลาเลื่อยมุกประมาณ 2 เดือน และต้องใช้เวลาฝนมุก ทำหุ่นตะลุ่ม การลงรัก และการขัดรัก ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้เวลามาก ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การศึกษาวิชาช่างประดับมุกของโรงเรียนเพาะช่างประสบปัญหาทางการศึกษา ที่มีผลกระทบให้นักเรียน ไม่สนใจและไม่ต้องการการศึกษาวิชาช่างประดับมุกเพื่อการประกอบอาชีพ จึงทำให้มีนักเรียนศึกษาวิชาช่างประดับมุกน้อย จนในที่สุดใน พ.ศ. 2465 โรงเรียนเพาะช่างจึงไม่มีการสอนวิชาช่างประดับมุก โดยมีการสอน "วิชาช่างเขียน วิชาช่างเงิน วิชาช่าง สลักเงิน วิชาช่างขึ้นรูปเงิน วิชาช่างลงยา วิชาช่างทอง วิชาช่างไม้ วิชาช่างแกะ วิชาช่างกลึง วิชาช่างปั้น และวิชาช่างชุบ"¹²

¹¹ หลวงวิศาลศิลปกรรม, ตำราวิชาช่างประดับมุก หน้า 6.

¹² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 50.2/54 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง (2465)

3. การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายทางการศึกษา

ทั้งการเพาะช่างและการเพาะครู

โรงเรียนเพาะช่างเป็นสถานศึกษาในระบบโรงเรียนเพียงสถานศึกษาเดียวที่จัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ให้แก่นักเรียนที่ศึกษาวิสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่หลายประการตามการบันทึกหลักฐานในรายงานกระทรวงธรรมการ แผนกศึกษา พ.ศ. 2459 ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการกราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องราชการแผนกกรมศึกษาธิการของกระทรวงธรรมการ พุทธศักราช 2459 มีความกล่าวถึงโรงเรียนเพาะช่างว่า

...โรงเรียนเพาะช่าง ความดำริที่ที่ตั้ง โรงเรียนนี้ขึ้นก็คือ

1. เพื่อฝึกหัดการช่างในวิชาประเภทนี้แพร่หลายไปตามโรงเรียนประถมต่าง ๆ
2. เพื่อฝึกหัดบรรดาครูช่างเขียนและครูช่างต่าง ๆ เพื่อจะได้ไปสอนตามโรงเรียนประถมและมัธยม
3. เพื่อปลูกความนิยมให้หัตถกรรมต่าง ๆ แก่ชนชาวสยาม
4. เพื่อช่วยเหลือให้ชายหนุ่มไทยที่ว่างเปล่ามีทางหาเลี้ยงชีพได้
5. เพื่อหาวิธีทำให้ราคาค่าแรงหัตถกรรมถูกลงพอสมควร สดวกขึ้น
6. เพื่อรักษาสรรพวิชาช่าง ซึ่งเปนวิชาโบราณของประเทศสยาม อันเคยรุ่งเรืองมาแต่โบราณกาลให้ยืนยงคงอยู่ถาวร เช่น วิชาทำเครื่องถม เป็นต้น
7. เพื่อสอนวิชาใหม่ ๆ แก่เด็กเรียนไทยมีวิชากะแปลงนอกแบบ...¹³

¹³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 น.39.2/6 เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงนครบาล เรื่องส่งรายงานแผนกกรมศึกษาประจำปี (22 พฤษภาคม 2456 - 14 มกราคม 2460)

จากวัตถุประสงค์การศึกษาของโรงเรียนเพาะช่างดังกล่าว มีการระบุว่ามี การฝึกหัดการช่างต่าง ๆ คือการปั้นแบบพิมพ์ด้วยดินเหนียว ชี้ผึ้ง การสลัก การแกะไม้ การกลึงงา การทำเงิน การทำทอง และงานไม้ ซึ่งหมายถึงการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ได้แก่ วิชาช่างปั้น วิชาช่างสลัก วิชาช่างแกะ วิชาช่างกลึง วิชาช่างเงิน วิชาช่างทอง ทั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าเป็นการศึกษาเพื่อการเพาะช่าง ซึ่งสอดคล้องกันระหว่างแนวคิดทางการศึกษากับการจัด การศึกษาตามจุดมุ่งหมายในข้อ 1, 3-6 แต่จุดมุ่งหมายการศึกษาในข้อ 2 นั้น ผู้วิจัยพบว่า เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนเพาะช่าง เนื่องจากโรงเรียนเพาะช่าง มุ่งการเพาะครูมากกว่าการเพาะช่าง นับตั้งแต่ พ.ศ. 2461 เป็นต้นมา

ข้อ 2 เพื่อฝึกหัดบรรดาครูช่างเขียนและครูช่างต่าง ๆ เพื่อจะได้ไปสอนตาม โรงเรียนประถมและมัธยม ทั้งนี้เพราะว่าใน พ.ศ. 2456 โรงเรียนเพาะช่างเป็นโรงเรียน ระดับชั้นต่ำกว่าอุดมของกรมศึกษาธิการในมณฑลกรุงเทพฯ¹⁴ ที่มีการสอนวิชาช่างสิบหมู่ได้แก่ "ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างถม ช่างขึ้นรูป ช่างสลัก ช่างกลึง ช่างไม้"¹⁵ และวิชาวาดเขียน¹⁶ ตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 ที่มีการศึกษาวิสามัญศึกษาประเภท วิชาช่างในชั้นประถมวิสามัญปีที่ 4-5 เป็นการศึกษาภาคบังคับ และวิสามัญศึกษาชั้นต่ำเมื่อจบ

¹⁴ กระทรวงธรรมการ, รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 6 ประจำปีพระพุทธศก หน้า 43-44 (กจช. น. 1/777)

¹⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 50.2/17 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องพระอนุกิจวิธูรขออนุญาตวางระเบียบหน้าที่ของโรงเรียน (28 ตุลาคม 2456)

¹⁶ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 50.2/22 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง- ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องรายงานสอบไล่วิชาวาดเขียนโรงเรียนเพาะช่าง (20 มิถุนายน 2457)

ชั้นมัธยมตอนกลาง (ม. 6) ในระดับอุดมศึกษา¹⁷ กรมศึกษาธิการจึงฝึกหัดครูช่างเพื่อสอน
ในโรงเรียนประถมและมัธยม เช่นใน พ.ศ. 2458 กรมศึกษาธิการรับนักเรียนที่ศึกษาวิชา
ช่างสิบหมู่ เป็นนักเรียนฝึกหัดครูช่าง 6 คน คือ

นายจิ่ง	นักเรียนช่างสลักไม้	เป็นครูวาดเขียน
นายคอน	นักเรียนช่างขึ้นรูป	เป็นครูช่างขึ้นรูป
นายถนอม	นักเรียนช่างขึ้นรูป	เป็นครูช่างขึ้นรูป
นายจ้ว	นักเรียนช่างเขียน	เป็นครูวาดเขียน
นายเป็รื่อง	นักเรียนช่างเขียน	เป็นครูวาดเขียน
นายวุฒิ	นักเรียนช่างกลึง	เป็นครูช่างกลึง ¹⁸

จากหลักฐานข้างต้น แสดงให้เห็นว่า โรงเรียนเพาะช่างได้ผลิตครูวิชาช่างสิบหมู่
คือครูช่างขึ้นรูป (วิชาช่างบุ) และครูวิชาช่างกลึง นอกจากนั้นก็มีการสอนวิชาวาดเขียนที่เป็น
นักเรียนส่วนมากของโรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งมีนักเรียนจบหลักสูตรแล้วออกไปเป็นครูตาม
โรงเรียนต่าง ๆ ดังที่หลวงวรวิทย์พิศาล อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเพาะช่าง มีหนังสือที่ 1/12
ลงวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2458 รายงานกรมศึกษาธิการว่า

...ด้วยนักเรียนอาจารย์ช่างที่สมควรออกไปเป็นครูวาดเขียนตามโรงเรียนต่าง ๆ

เงินเดือน 25 บาท คือ

นายเทียบ	โรงเรียนวัดประทุมคงคา
นายปราณีต	โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

¹⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 ศ.10/17 เอกสารรัชกาลที่ 6
กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องประกาศตั้งรูปโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 (18-30 ตุลาคม
2456)

¹⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 50.2/28, เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง
ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนเพาะช่าง ขออนุญาตให้นักเรียนชั้นเตรียม
เป็นักเรียนฝึกหัดครูช่าง (4 กันยายน 2457 - 21 พฤษภาคม 2458)

นายจวง	โรงเรียนวัดนวลนรดิศ
นายสังข์	โรงเรียน ไชยสิทธิ์โมสร
นายละมัย	โรงเรียนวัดบวรนิเวศ
นายปาน	โรงเรียนวัดสุทัศน์
นายสวัสดิ์	โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร... ¹⁹

ทั้งนี้เพราะว่า กระทรวงธรรมการต้องการครูสอนวิชาวาดเขียนจำนวนมาก เนื่องจากกระทรวงธรรมการจัดสอนวิชาวาดเขียนเป็นวิชาหนึ่งในโรงเรียนประถมและมัธยม ทั้งฝ่ายสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา ส่วนวิชาช่างสิบหมู่ นั้น กระทรวงธรรมการฝึกหัดครูช่างเพื่อสอนในโรงเรียนประถมวิสามัญที่จัดตั้งตั้งแต่ พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา เช่น

โรงเรียนช่างไม้และช่างกลึง วัดประตู่ทรงธรรม จังหวัดกรุงเทพฯ

โรงเรียนช่างกลึง อำเภอสุวรรณภูมิ และอำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด

โรงเรียนช่างตีเหล็กโสมมนัสประดิษฐ์ จังหวัดมหาสารคาม²⁰

อนึ่งในประเด็นของการฝึกหัดครูนี้ นับเป็นอุปสรรคหนึ่งของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่าง ทั้งนี้เนื่องจากว่าโรงเรียนเพาะช่างมุ่งจัดการศึกษาเพื่อการผลิตครูวิชาวาดเขียน ตามความต้องการของกรมศึกษาธิการ เพื่อสอนวิชาวาดเขียนในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ส่วนการฝึกหัดครูช่างไม่ปรากฏว่ามีการฝึกหัดครูวิชาช่างสิบหมู่ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏใน พ.ศ. 2461 เกี่ยวกับการฝึกหัดครูของกรมศึกษาธิการว่ามีหลักสูตรครูทั้งหมด 10 หลักสูตร แต่ไม่ปรากฏหลักสูตรครูช่างสอนวิชาช่างสิบหมู่ คือ

¹⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 50.2/31 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องรายชื่อนักเรียนโรงเรียนเพาะช่าง ที่ออกไปเป็นครูโรงเรียนต่าง ๆ (19-24 พฤษภาคม 2458)

²⁰ กระทรวงธรรมการ, รายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ 10 ประจำปี พระพุทธศก 2460 หน้า 50-59 (กช. น. 1/780)

- ...8. ครูหัตถกรรม (ชาย) วิชาจักสาน
9. ครูวาดเขียน (ชาย) ฝึกหัดที่โรงเรียนเพาะช่าง
- ก. ในเชิงวิชาวาด ช. ในเชิงวิชาเขียนแบบอย่าง
- ครูวาดเขียนชั้นมูล ป.ว. 30 บาท
- ครูวาดเขียนชั้นประถม ป.ป.ว. 45 บาท
- ครูวาดเขียนชั้นมัธยม ป.ม.ว. 80 บาท...²¹

อย่างไรก็ตาม โรงเรียนเพาะช่างก็ได้ปรับปรุงจุดมุ่งหมายในชั้นนี้ เพื่อให้การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่มีบทบาทในการฝึกหัดครูช่าง เช่น มีหลักสูตรครูวาดเขียนชั้นมัธยม กำหนดให้นักเรียนเลือกเรียนวิชาเฉพาะวิชาเดียวจากจำนวน 4 วิชา คือวิชาผูกลายไทย วิชาเขียนสีน้ำมัน วิชาเขียนสีน้ำ และวิชาผูกลายเครือเถา ดังนั้น วิชาผูกลายไทย จึงเป็นหลักสูตรครูช่างเขียนไทย ทั้งนี้เพราะมีการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิชาช่างสิบหมู่ดังนี้

- ...ก. เขียนรูปทรงเครื่องยอดต่าง ๆ เช่น พระมหามงกุฏ พระเกี้ยว เป็นต้น ตลอดจนระบายสีและให้แบบสำหรับทำตัวจริงได้
- ข. ผูกลายบรรจุในรูปต่าง ๆ มีรูปภาพและรูปสัตว์หิมพานต์ปนอยู่ในลาย ตลอดจนระบายสีและให้แบบสำหรับทำตัวจริงได้
- ค. เขียนพื้นที่เขาไม้ด้วยความจำ วางรูปภาพลงไปเป็นเรื่องนิทานได้ ตลอดจนระบายสี
- ง. เขียนรูปทรงถานบรรลึงก์ต่าง ๆ ตลอดจนให้แบบสำหรับทำตัวจริงได้...²²

²¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 2/157 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-
ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องระเบียบการกระทรวงธรรมการ ว่าด้วยการฝึกหัดครู
ในกรมศึกษาธิการ (24 สิงหาคม 2461)

²² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ศธ. 2/144 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-
ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องระเบียบการกรมศึกษาธิการว่าด้วยการฝึกหัด
วิชาวาดเขียนและแบบอย่าง (5 มิถุนายน - 7 กุมภาพันธ์ 2460)

จากการกำหนดเนื้อหาวิชาการผูกลายไทยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงบทบาทของ วิชาลายไทยที่เป็นส่วนหนึ่งของวิชาช่างเขียน ซึ่งเป็นวิชาช่างสิบหมู่ให้มีบทบาทในการศึกษา ในระบบโรงเรียนสำหรับครูสอนวิชาวาดเขียน เพื่อสืบทอดวิชาลายไทย ที่เป็นวิชาพื้นฐาน ของวิชาช่างสิบหมู่ เช่น การประกอบช่างของไทยเกี่ยวกับเครื่องราชูปโภคต่าง ๆ

การผลิตครูสอนวิชาวาดเขียนโดยโรงเรียนเพาะช่าง ตามความต้องการครูวาดเขียน ของกรมศึกษาธิการยังคงมีตลอดมา ดังเช่นใน พ.ศ. 2466 มีโรงเรียนมัธยมวัดราชบพิธ โรงเรียนมัธยมกลุ่มมพิทยากร โรงเรียนมัธยมวัดมหาธาตุ²³ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการศึกษา วิชาช่างสิบหมู่ในโรงเรียนเพาะช่างต้องรับผลกระทบจากการผลิตครูวาดเขียน และการศึกษา วิชาวาดเขียนในโรงเรียนประถมและโรงเรียนมัธยม

นอกจากนี้ใน พ.ศ. 2482 กระทรวงธรรมการตั้งกรมวิชาการทำหน้าที่จัดการศึกษา สายอาชีพ รวมทั้งการฝึกหัดครู มีการดำริจัดหลักสูตรครูประถมช่าง พ.ศ. 2482 ที่รับนักเรียนจบประโยคมัธยมปลาย (ม. 6) ศึกษาเป็นเวลา 3 ปี เพื่อฝึกหัดครูสอนวิชา การฝีมือ (ชาย) ตามหลักสูตรชั้นประถมศึกษา และชั้นมัธยมศึกษา พ.ศ. 2480 เช่น

... วิชาการฝีมือชาย มีการสอนวิชาปั้น และวิชาช่างไม้ สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง ในระดับชั้นมัธยมปีที่ 1-3

การปั้น หัตถ์ปั้นของเล่น ของใช้ ให้ยากกว่าที่เรียนมาแล้ว และประดิษฐ์ชิ้น การช่างไม้ รู้จักใช้ แต่งและรักษาเครื่องมือในการช่างไม้ รู้จักไสกบ เลื่อยไม้ เคียวกวาด อดไม้ที่เป็นรอยแตก รู้จักเข้าปากไม้อย่างง่าย ๆ...²⁴

²³ กองจดหมายเทศุแห่งชาติ. ศธ 50.2/58 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องพนักงานตรวจการจังหวัดพระนครกลางขอครูสอนวาดเขียน และ ขอให้ชุนประเสริฐหัตถ์ถดกิจขาดจากโรงเรียนเพาะช่างมาทำงานที่กระทรวง (30 มกราคม 2466)

²⁴ กระทรวงธรรมการ, ประมวลศึกษา ภาค 2 หลักสูตรชั้นมัธยมต้น พ.ศ. 2480 พิมพ์ครั้งที่สอง (พระนคร: โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช, ม.ป.ป.), หน้า 20.

จากหลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2480 แสดงให้เห็นว่าวิชาการฝีมือชายมีการศึกษาวิชาช่างปั้น และวิชาช่างไม้ ส่วนการฝีมือหญิงปรากฏว่าไม่มีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ดังนั้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2480 การศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจึงมีการสอนเพียงวิชาช่างปั้น และวิชาช่างไม้ โดยโรงเรียนเพาะช่างมีหน้าที่ในการฝึกหัดครูประถมการช่าง ตั้งแต่ พ.ศ. 2482 และหลักสูตรมัธยมศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. 2490 นอกจากนี้ยังคงดำเนินการสอนวิชาชุดครูวาดเขียนควบคู่กับการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ จึงกล่าวได้ว่าโรงเรียนเพาะช่างมีหน้าที่ในการจัดการฝึกหัดครูมากกว่าการฝึกหัดช่างตามพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานนามโรงเรียนว่า "โรงเรียนเพาะช่าง"

4. ปัญหาการเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนโดยวิธีการศึกษาในแผนกโรงงานของโรงเรียนเพาะช่าง

ถึงแม้ว่าการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียนเพาะช่าง ประสบผลสำเร็จส่วนหนึ่งในการจัดการศึกษาด้วยวิธีการศึกษาในแผนกโรงงานของโรงเรียน ตามแนวคิดที่กระทรวงศึกษาธิการวางแผนการศึกษา เพื่อให้การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนประสบผลสำเร็จ ดังที่พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ (พระยศขณะนั้น) กราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงเหตุผลการจัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนด้วยวิธีการเรียนในแผนกโรงงาน ที่มีหลักการค้ำผสมผสานอยู่ด้วย เพื่อ "...ให้มีทางออกของสินค้า และมีทางออกของคนที่เรารู้จักเป็นสำคัญกว่าข้ออื่น..."²⁵ ดังนั้น การดำเนินการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2455 เป็นต้นมา จนถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีการเรียนการสอนในแผนกโรงงาน ตลอดจนมีห้อง

²⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/3 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องรายงานจัดการโรงเรียนช่าง (10 สิงหาคม 2453)

ตัวอย่างสินค้าขายสินค้าที่นักเรียนทำในโรงงานของโรงเรียน²⁶

จากวิธีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในแผนกโรงงานของโรงเรียนเพาะช่างนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ามีปัญหาทางการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ คือจากการที่โรงเรียนมีสภาพการศึกษาในแผนกโรงงานโดยมิได้จัดระบบการเรียนการสอนเพื่อการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ดั้งมีหลักฐานแสดงให้เห็นถึงการจัดการศึกษาในแผนกโรงงานของโรงเรียนเพาะช่างที่ควรปรับปรุงแก้ไขใน พ.ศ. 2460 ว่า

... โรงงานเพาะช่างตามที่ได้จัดมาแล้ว จะว่าเป็นที่สำหรับฝึกหัดนักเรียนยังไม่ได้ประโยชน์ สมแก่เงินที่ต้องเสียไป จะว่าเป็นโรงงานก็ยังไม่ได้เพราะโรงงานขาดทุนเช่นนี้ จะนับว่าเป็นโรงงานก็ดูกระไรอยู่ เพราะฉะนั้นมีปัญหายุ่งว่าต่อไปควรจะทำอย่างไร

เห็นว่า ควรพยายามอนุโลมเข้าหาวิธีโรงงานมากที่สุดที่จะทำได้ ส่วนประโยชน์ในการที่จะฝึกหัดนักเรียนก็จะไม่ให้ขาด คือหัดนักเรียนอย่าง Apprentice นักเรียนที่ได้เรียนแล้วในโรงเรียนเพาะช่าง หรือในโรงเรียนต่าง ๆ พอมีเค้าหรือที่ไม่ได้เคยเรียนวิชาช่างเลย แต่ว่ามีความรู้ในวิชาสามัญพอสมควร มีนิสัยทางช่าง สมัคเข้าก็รับทั้งนั้น... การฝึกหัดนักเรียนนั้นให้อยู่ในหน้าที่แม่กองจะจ่ายไปช่วยใครก็ได้แต่เห็นสมควร ส่วนการกวตผีมือให้ดีขึ้นนั้นให้อยู่ในหน้าที่ผู้อำนวยการ...²⁷

จากหลักฐานเสนอความคิดเห็นการจัดโรงงานเพาะช่างแสดงให้เห็นว่าการศึกษาวินิจฉัยช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียนเพาะช่างตั้งแต่เริ่มจัดมานั้นมีปัญหาการศึกษาเรื่องผลของการศึกษายังมีความสำเร็จน้อยไม่เหมาะสมกับการลงทุนจัดการศึกษา ดังนั้น

²⁶ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/54 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง (2465)

²⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/40 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องความเห็นเรื่องจัดโรงเรียนเพาะช่าง (16 เมษายน 2460)

กระทรวงศึกษาธิการจึงเห็นสมควรแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเสนอให้มีการจัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในแผนกโรงงานต่อไป และฝึกหัดนักเรียน โดยให้เป็นผู้ช่วยงานช่างในแผนกโรงงาน ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าผลของการศึกษา ก็จะมีประสิทธิภาพตามความสนใจ ฝึกฝนศึกษา สังเกต ฝึกฝนทักษะการช่างของนักเรียนแต่ละคน ซึ่งมีลักษณะการศึกษาค้นคว้าคล้อยตามการศึกษาแผนโบราณตามบ้านของผู้ประกอบอาชีพการช่าง

นอกจากปัญหาการเรียนการสอน เรื่องวิธีการศึกษาด้วยการเป็นผู้ช่วยของช่างแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าปัญหานี้ทำให้นักเรียนมีโอกาสน้อยในการฝึกหัดวิชาช่างสิบหมู่ อันมีสาเหตุหนึ่งมาจากนักเรียนไม่มีอุปกรณ์เพื่อฝึกหัดทักษะและความชำนาญ ทั้งนี้เพราะว่านักเรียนต้องศึกษาและใช้อุปกรณ์ร่วมกับช่างในโรงงานเพาะช่าง ดังที่อำมาตย์ตรี พระเสนอนพจนนากย์อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเพาะช่าง เสนอปัญหาการศึกษาดังกล่าวแก่อำมาตย์เอกพระยาอนุศาสน์พิชิตยการ เจ้ากรมวิสามัญศึกษา กระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2472 มีความว่า

...ด้วยนักเรียนแผนกโรงเรียนซึ่งเรียนการช่างต่าง ๆ อยู่ทุกวันนี้ยังเรียนปะปนกับช่างอยู่ เพราะต้องอาศัยเครื่องมือของช่าง เมื่ออาศัยเครื่องมือ กันใช้อยู่เช่นนี้ ก็ย่อมไม่สะดวกด้วยกันทั้งสองฝ่าย ต่อไปข้าพเจ้าคิดจะแยกให้มีครูประจำสอนนักเรียนแผนกนี้ออกไปอีกแผนกหนึ่ง แต่ขัดข้องด้วยเครื่องมือไม่มีพอใช้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขออนุญาตเบิกเงินแผนกบำรุงนักเรียนอนาถาของโรงเรียนเพาะช่างที่ได้ฝากกระทรวงไว้มาซื้อเครื่องมือ* เพื่อเป็นประโยชน์แก่นักเรียนช่างต่อไป...²⁸

* เครื่องมือของช่างเงิน ช่างทอง ช่างไม้ ช่างกลึง ช่างแกะ ช่างปั้น ช่างเขียน ได้แก่ เต้าหลอมเงิน ทอง ทองเหลือง ทองแดง เลื่อยชนิดต่าง ๆ ขวาน เครื่องกลึง สีว ซึ้ง ภูกัน สีต่าง ๆ ฯลฯ รวมจำนวนเงินทั้งสิ้น 1,600 บาท

²⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/73 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนเพาะช่างขออนุญาตเบิกเงินซื้อเครื่องมือและเครื่องใช้ต่าง ๆ (27 พฤศจิกายน 2472)

จากปัญหานักเรียนไม่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนวิชาช่างสิบหมู่ในแผนกโรงงานของโรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งสืบเนื่องมาจากการฝึกหัดนักเรียนร่วมกับการทำงานของช่างในแผนกโรงงาน ที่มีผลกระทบต่อให้นักเรียนมิได้เรียนวิชาช่างสิบหมู่อย่างเต็มที่ อันเป็นปัญหาของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ตามการบันทึกหลักฐานเสนอความเห็นการจัดโรงงานเพาะช่างตั้งแต่ พ.ศ. 2460 ที่เป็นปัญหาสืบเนื่องมาจนถึง พ.ศ. 2472 ซึ่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเพาะช่างพิจารณาว่า เป็นปัญหาการศึกษาที่สามารถแก้ไขได้โดยวิธีการจัดครูสอนวิชาช่างสิบหมู่โดยเฉพาะ แต่ไม่มีอุปกรณ์การเรียนการสอน โรงเรียนเพาะช่างจึงขอเบิกเงินซื้ออุปกรณ์ "แต่อำมาตย์โท พระธนรัตน์พิมล ปลัดบัญชากระทรวงธรรมการมิได้อนุญาต ทั้งนี้เพราะว่าเงินบำรุงนักเรียนอนาถาดังกล่าวเป็นเงินรวมของโรงเรียน 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนวัดสุทัศน์ และโรงเรียนจักรวรรดี"²⁹ ด้วยอุปสรรคจากการรวมงบประมาณจึงทำให้นักเรียนที่ศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ต้องเรียนและใช้อุปกรณ์ร่วมกันกับช่างในแผนกโรงงานต่อไป

อนึ่ง การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนโดยวิธีการศึกษาในแผนกโรงงาน ซึ่งมีปัญหาการศึกษาตั้งที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้างต้นนั้น ผู้วิจัยมีข้อสังเกตที่สืบเนื่องมาจากการวิเคราะห์วิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนในระหว่าง พ.ศ. 2456-2475 จากบทที่ 3 ว่าถึงแม้ว่าการศึกษาจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมวิธีการหนึ่ง ตามที่กระทรวงศึกษาธิการทดลองจัดการศึกษาและประสบผลดีตามสมัยในช่วงแรกนั้นก็ตาม โรงเรียนเพาะช่างมิได้ดำเนินการตามหลักการศึกษาดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียนเพาะช่าง ที่มีแนวความคิดทางการศึกษาควบคู่กับการค้าขาย เพื่อส่งเสริมการผลิตสินค้าและผู้เรียนเป็นสำคัญ โรงเรียนกลับมุ่งการผลิตสินค้ามากกว่าการให้การศึกษา อันเป็นอุปสรรคปัญหาในการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ดังมีหลักฐานบันทึกไว้ในรายงานของกระทรวงพระคลัง เมื่อกระทรวงพระคลังตรวจสอบบัญชีการเงินของโรงเรียนเพาะช่างใน พ.ศ. 2470 มีความว่า

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

...การกู้ยืมที่โรงเรียนได้กระทำไปเพื่อหาเงินมาลงทุนเช่นนี้ ข้าพเจ้าเห็นเป็นการไม่สมควรเพราะเป็นการมุ่งจะค้าขายถ่ายเดียว ซึ่งเข้าใจว่าเป็นอันผิดความประสงค์ทางการจัดตั้งโรงเรียน ถ้าจะมีประโยชน์ที่จะได้ในทางที่นักเรียนได้เห็นแบบอย่างบ้าง ก็เป็นส่วนน้อยเต็มที...³⁰

จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนด้วยวิธีการศึกษาในแผนกโรงงาน ที่เป็นศูนย์รวมบุคลากร ความรู้ ประสบการณ์ แบบอย่างของการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนนั้น ได้กลายเป็นปัญหาการศึกษาในระยะต่อมาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย

5. การรับวิทยาการทางการช่างสมัยใหม่จากต่างประเทศเพื่อปรับปรุงการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนให้ทันสมัย

เนื่องจากสังคมไทยหลังการปฏิรูปสังคมในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการรับวิทยาการสมัยใหม่ในสาขาวิชาต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ความเจริญในการพิมพ์หนังสือต่าง ๆ ที่มีภาพประกอบทั้งหนังสือแบบเรียนและหนังสือพิมพ์ ดังนั้นจึงมีการพิมพ์ภาพมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งมีผลทำให้เกิดความต้องการเครื่องทำแม่พิมพ์ เพื่อผลิตภาพพิมพ์ให้ได้จำนวนมากขึ้น ดีขึ้น เร็วขึ้น และราคาถูกลง จึงเกิดผลกระทบต่อการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน เช่น พ.ศ. 2455 ก่อนได้รับพระราชทานนามโรงเรียนเพาะช่าง ดั้งมีหลักฐานที่กระทรวงศึกษาธิการบันทึกไว้ว่า

...สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าสว่างวัฒนาบรมราชเทวี มีพระราชศรัทธาพระราชทานเงิน 2000 บาท...บำรุงโรงเรียนหัตถกรรมในครั้งนั้น โรงเรียนจะได้จัดซื้อเครื่องทำแม่พิมพ์สังกะสีสำหรับการขยายการทำแม่พิมพ์ขึ้นเป็น

³⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/68 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องรายงานกระทรวงพระคลังฯ ตรวจบัญชีเงินของโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2470 (28 กุมภาพันธ์ - 24 มีนาคม 2470)

ปะนพะแนกใหม่ อีกร้อยหนึ่ง เวล่านี้การพิมพ์รูปในบ้านเมืองเรา มีผู้ต้องการใช้ มากขึ้น เช่น การพิมพ์รูปในแบบเรียนและในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น จำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องคิดทำแม่พิมพ์ให้ได้ดีขึ้น เร็วขึ้น และราคาถูกลง แม่พิมพ์ซึ่ง โดยมากใช้แกะด้วยไม้อยู่ในเวลานี้ราคาแพงมาก เพราะเปลืองแรงงาน และ รูปบางอย่างก็ทำไม่ใคร่ได้เหมือนจริง ด้วยเส้นไม้จะแระให้ปะนเส้นคดโค้ง ละเอียตนักไม่ได้³¹

จากหลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่าวิชาช่างแกะไม้ เพื่อแกะรูปภาพพิมพ์ในหนังสือ แบบเรียนที่เริ่มจัดสอนในระบบโรงเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2455 ณ โรงเรียนหัตถกรรมราชบูรณะนั้น* เริ่มได้รับผลกระทบจากวิทยาการช่างสมัยใหม่ที่มีคุณภาพดีกว่า รวดเร็วกว่า และราคาถูกลงกว่า แม่พิมพ์ที่แกะจากไม้ ซึ่งเป็นวิชาช่างลึบหมุ่มมาแต่โบราณ ดังนั้นการศึกษาวีชาช่างลึบหมุ่มในระบบ โรงเรียน โดยเฉพาะวิชาช่างแกะไม้ เพื่อการทำแม่พิมพ์จึงไม่มีบทบาทในการศึกษาต่อไป โรงเรียนเพาะช่างจึงดำเนินการสอนวิชาช่างแกะในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การแกะรูปต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าประสบความสำเร็จในการศึกษา สามารถส่งผลงานแสดงในงานแสดง ศิลปะหัตถกรรมและนิทรรศการ ประจำปีพุทธศักราช 2457 ซึ่งโรงเรียนเพาะช่างได้รับ รางวัลที่ 1 ในหมวดศิลปะ ดังที่กรมการตัดสินรางวัลบันทึกหลักฐานไว้ว่า

...การตัดสินคราวนี้เดินตามหลักเดิม แต่การให้รางวัลทำตามข้อที่ว่ารางวัล ลินค้าให้แก่คณะ รางวัลศิลป์ให้แก่บุคคลนั้นไม่ได้ เพราะของบางอย่างปะนของที่ คณะทำโดยฝีมือประณีตงดงาม แต่ยังเป็นลินค้าใหม่ไม่ได้ เช่น การแกะรูป และ

³¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/7 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องสมเด็จพระบรมราชเทวี ประทานเงินสร้างเครื่องใช้ แก่โรงเรียนช่าง (31 พฤษภาคม - 3 มิถุนายน 2455)

*ตั้งแต่ พ.ศ. 2456 เป็นต้นมา คือ โรงเรียนเพาะช่าง

การกลึงของโรงเรียนเพาะช่าง เป็นต้น...³²

นอกจากนี้วิทยาการวิชาการช่างจากประเทศตะวันตกยังมีอิทธิพลต่อการศึกษาวิชาช่างถมในโรงเรียนเพาะช่าง นับตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนเพชรบุรีรัตนอินทราไชย ทรงดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาของโรงเรียนเพาะช่างตั้งแต่ พ.ศ. 2462³³ และผู้บัญชาการโรงเรียนเพาะช่างใน พ.ศ. 2465³⁴ ผู้มีบทบาทในการศึกษาวิชาช่างถม "ชนิดน้ำกรต-อย่างใหม่" ซึ่งรู้จักกันในนามพระราชทานตั้งแต่ พ.ศ. 2466 หลังจากที่พระองค์สิ้นพระชนม์ว่า "ถมจุฑาทูช"³⁵ จึงอาจกล่าวได้ว่าวิทยาการของวิชาช่างถมสมัยใหม่ย่อมเกิดผลกระทบต่อการศึกษาวิชาช่างถมอย่างโบราณในโรงเรียนเพาะช่าง ทั้งนี้เพราะว่าวิธีการทำเครื่องถมแบบของไทยโบราณ ที่สอนในแผนกช่างถมแต่แรกนั้นต้องใช้เวลาในการสลักมาก ช่างต้องมีฝีมือ ความชำนาญในการสลัก ตลอดจนใช้ช่างมากในการผลิต ทั้งช่างเขียน ช่างขึ้นรูป ช่างสลัก

³² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 17/9 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง แสดงศิลปหัตถกรรม (2 สิงหาคม - 20 ธันวาคม 2458)

³³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/46 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนเพชรบุรีรัตนอินทราไชยดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาของโรงเรียนเพาะช่าง (2 มีนาคม 2462)

³⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/53 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า กรมขุนเพชรบุรีรัตนอินทราไชย ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนเพาะช่าง (3 มิถุนายน-27 กรกฎาคม 2465)

³⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 1/191 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง โปรดเกล้าฯ ชานานามเครื่องทำถมชนิดน้ำกรตอย่างใหม่ว่า "ถมจุฑาทูช" (29 มกราคม - 7 กุมภาพันธ์ 2466)

และช่างถม จึงทำให้เครื่องถมมีราคาแพง อาทิ กล่องบุหรี ถ้าใช้วิธีเก่าโดยการสลักแล้ว มีราคาประมาณ 500 บาท แต่ถ้าเป็นวิธีการใหม่โดยการเขียน และกัดด้วยน้ำกรด มีราคา 300 บาท³⁶

นอกจากปัญหาการศึกษาวิชาช่างแกะ วิชาช่างสลัก วิชาช่างขึ้นรูป วิชาช่างถม ตามการช่างไทยโบราณ ที่มีอุปสรรคจากวิชาการช่างสมัยใหม่ ยังมีการรับแนวความคิดทางการศึกษาจากประเทศญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์ใน พ.ศ. 2472 ของหลวงเสนอพนพากย์ ผู้เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเพาะช่าง ที่ได้ศึกษาและดูงานการหัตถกรรมของประเทศทั้งสอง³⁷ ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าย่อมมีอิทธิพลจากแนวความคิดของทั้งสองประเทศ ซึ่งรับอิทธิพลทางการศึกษาจากประเทศอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา แต่กระทรวงศึกษาธิการมิได้บันทึกผลของการจัดการศึกษาหลังจากหลวงเสนอพนพากย์กลับมาประเทศไทย

6. ปัญหาการไม่มีงานทำของผู้จบการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน

การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนเป็นความพยายามของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ส่งเสริมการศึกษาอาชีพ เพื่อลดความนิยมการเป็นเสมียนตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 โดยอาศัยพื้นฐานการศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่มีความเจริญทางวิชาช่างสิบหมู่ พื้นฐานการศึกษาทางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่มีการประกอบอาชีพการช่างต่าง ๆ มากมายตามท้องถิ่นทั่วประเทศ ตลอดจนพื้นฐานการศึกษาเปรียบเทียบกับจากประเทศอินเดีย ประเทศญี่ปุ่น ที่มีความเจริญทางการศึกษาวิชาช่างในระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นพื้นฐานการศึกษาก่อนสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

³⁶วิทย์ วัฒนเงิน, "เครื่องถมเครื่องลงยาของไทย," ศิลปกรรมและการช่างของไทย และ โบราณสถานบางแห่งของไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2512), หน้า 237.

³⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 7 ศ 3/11 เอกสารรัชกาลที่ 7 กระทรวง-ศึกษาธิการ เรื่องหลวงเสนอพนพากย์ไปดูการหัตถกรรมและการพาณิชย์ในประเทศญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์ (28 มิถุนายน - 4 กรกฎาคม 2472)

ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้วิชาสมัยโบราณ คือวิชาช่างสิบหมู่ได้รับการพัฒนามาสู่การศึกษาในระบบโรงเรียน ท่ามกลางสังคมไทยสมัยใหม่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเริ่มมีผลกระทบต่อผู้ศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน คือการทำงานหลังจากจบการศึกษาตามหลักสูตร ดังที่มีการบันทึกหลักฐานในรายงานกระทรวงธรรมการ แผนกศึกษา พ.ศ. 2459 ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวง-ธรรมการ กราบบังคมทูลพระกรุณารัชกาลที่ 6 เรื่องการสอนหัตถกรรมในโรงเรียนเพาะช่างว่า

...ข้อขัดขวางต่อความเจริญของโรงเรียนนั้น คือ เวลาที่นักเรียนมีความรู้พอตัวแล้ว มักจะหางานที่เหมาะสมกับวุฒิของตนไม่มีใครจะได้... โรงเรียนเพาะช่างนั้นก็ยังมีนักเรียนไทยที่เปนช่างไม้ตี ๆ เหมือนกัน แต่ว่าเมื่อเรียนสำเร็จแล้วหางานช่างไม้ทำยาก เพราะนายช่างซึ่งเปนจีนโดยมากมักพอใจหาจ้างลูกมือที่เปนชาติจีนมากกว่าลูกมือที่เปนคนไทย โดยเหตุที่เขาจ้างได้ถูกกว่าและทำการมากกว่ากันวันละหลายชั่วโมงนัก คนไทยนั้นไม่แต่จะหางานยากอย่างเดียว แม้แต่จะทำงานของตนเองก็ไม่มีทุนรอนจะทำ...³⁸

จากหลักฐานในรายงานดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงปัญหาการไม่มีงานทำที่สอดคล้องกับการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนของนักเรียนที่จบการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากผู้จ้างงานซึ่งส่วนมากเป็นคนจีนก็จะจ้างลูกมือช่างชาวจีน ที่ทำงานได้มากกว่า และค่าจ้าง-แรงงานถูกกว่า อาทิ ช่างไม้ หรือนักเรียนไม่มีทุนในการประกอบอาชีพการช่างอิสระได้ ทั้งนี้ที่นักเรียนมีฝีมือในการช่าง จากปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ว่าเป็นปัญหาการศึกษาที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นความสูญเปล่าทางการศึกษาอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นภาพสะท้อนว่า การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน มีอาจเพาะช่างเพื่อการประกอบอาชีพการช่าง

³⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 6 น. 39.2/6 เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงนครบาล เรื่องส่งรายงานแผนกกรมศึกษาประจำปี (22 พฤษภาคม 2456 - 14 มกราคม 2460)

ต่าง ๆ ในท้องถิ่นควบคู่กับช่างชาวบ้านได้ อันเป็นปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนต่อไปหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย

อนึ่ง ปัญหาการไม่มีงานทำที่สอดคล้องกับการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนดังกล่าว ในสมัยนี้ (พ.ศ. 2459) ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ากระทรวงศึกษาธิการตระหนักถึงปัญหาและเตรียมการแก้ไขปัญหาการศึกษาเรื่องนี้ก่อนจัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนใน พ.ศ. 2456 ณ โรงเรียนเพาะช่าง ดังมีหลักฐานบันทึกในรายงานจัดการโรงเรียนช่างใน พ.ศ. 2453 ซึ่งพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ อธิบดีกรมศึกษาธิการ และปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการกราบบังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการทดลองจัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ระหว่าง พ.ศ. 2450-2453 ณ สโมสรช่าง มีความเห็นว่า

... เหตุฉะนั้นการฝึกหัดวิชาช่างเห็นด้วยเกล้าว่าจะไม่มีทางใดดีกว่าที่แลเห็นอยู่เดี๋ยวนี้ ด้วยเหตุว่าการที่จะต้องคิดให้มีทางออกของสินค้า และมีทางออกของคนที่เรียนรู้นั้นเป็นสิ่งสำคัญกว่าข้ออื่น เหตุฉะนั้นถ้าหากจะให้การเรื่องนี้ดำเนินไปสู่ทางสำเร็จเร็วขึ้นแล้ว ถ้าหากรัฐบาลจะออกทุนอุดหนุนในการสร้างโรงงานที่เหมาะสมดีพอสมควรหลังหนึ่ง กับโซรุม คือที่สำหรับตั้งของเป็นตัวอย่าง และเป็นที่ว่าจ้างวอนซื้อขายแห่งหนึ่ง จะเป็นการอุดหนุนให้การนี้เจริญขึ้นโดยรวดเร็วอีกมาก...³⁹

จากหลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการตระหนักถึงปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ที่จะเกิดขึ้นเมื่อจัดอย่างเป็นทางการ ณ โรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เป็นผู้นำทางการศึกษาที่มองการณ์ไกลอย่างยิ่งจึงเตรียมการป้องกันปัญหาการศึกษาที่จะเกิดขึ้น โดยการจัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน โดยให้มีแผนกโรงงานของโรงเรียน เพื่อรองรับการประกอบอาชีพอันเป็น

³⁹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/3 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ เรื่องรายงานจัดการโรงเรียนช่าง (10 สิงหาคม 2453)

วิธีการป้องกันปัญหาการไม่มีงานทำของนักเรียนส่วนหนึ่ง ที่เหมาะสมกับยุคสมัยก่อนการ-
เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีหลักฐานสนับสนุนว่ามีนักเรียนส่วนหนึ่ง
ที่จบการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่าง และรับราชการเป็นช่าง และครูช่างใน
โรงเรียนเพาะช่างที่ผู้วิจัยเสนอแล้วในบทที่ 3 เช่น นายเป็ร้อง แสงเถกิงเป็นช่างเขียน
นายคอน เลือคำสัตย์ เป็นช่างเงิน นายโต๊ะ วงษ์งามชำ นายป้อม ศิริสวณะ เป็นช่างสลัก
นายหรวน ตัณฑก้าเนิด เป็นช่างสลักไม้⁴⁰ เป็นต้น

จึงอาจกล่าวได้ว่า แผนกโรงงานของโรงเรียนเพาะช่างเป็นแหล่งรวมนักเรียน
ส่วนหนึ่ง ที่จบการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพ
การป้องกันการเกิดปัญหาการศึกษาได้อย่างดี และสามารถสร้างข้าราชการส่วนหนึ่งให้ม
ความรู้วิชาช่างสิบหมู่ เพื่อปฏิบัติงานในโรงเรียนเพาะช่าง จนกระทั่งถึงสมัยสงครามโลก
ครั้งที่ 2

7. การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาทางตัดถรณ์ที่มี บทบาทน้อย ในการจัดการศึกษาวิชาอาชีวะระดับมัธยมศึกษา

เนื่องจากแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาวิชาอาชีวะ
ที่จัดให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ เช่น วิชากลสิกรรม หัตถกรรม และนิตยกรรม เพื่อ
ประกอบอาชีพทางการเกษตรและอุตสาหกรรมต่าง ๆ ซึ่งกองวิสามัญศึกษา กรมศึกษาธิการ
ได้ส่งเสริมการศึกษาวิชาอาชีวะดังกล่าว ทั้งในระดับประถมวิสามัญและมัธยมวิสามัญ โดยการ
จัดตั้งโรงเรียนประถมวิสามัญเกษตรกรรมตามจังหวัดต่าง ๆ และโรงเรียนนิตยกรรมที่
โรงเรียนเสาวภา ฯลฯ⁴¹ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงนโยบายของการศึกษาวิชาอาชีวะว่ากรมศึกษาธิการ
เริ่มเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาวิชาอาชีวะ โดยเน้นทางด้านกลสิกรรมและนิตยกรรมมากกว่า

⁴⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 50.2/54 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-
ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง (2465)

⁴¹ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507, หน้า 685.

การหัตถกรรม ซึ่งมีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนส่วนหนึ่งของการหัตถกรรม
ตั้งนั้นเมื่อการศึกษาด้านหัตถกรรมมีบทบาทน้อยที่สุด จึงเกิดผลกระทบต่อการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่
ในระบบโรงเรียนด้วยตามลำดับความสำคัญ

อุปสรรคดังกล่าว จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่
ในโรงเรียนเพาะช่าง ซึ่งมีบทบาทน้อยลงตามนโยบายการศึกษาระหว่าง พ.ศ. 2475-2479
ตั้งนั้นโรงเรียนเพาะช่างจึงพยายามดำเนินการเปลี่ยนแปลงการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในรูปแบบ
ต่าง ๆ เพื่อดำรงการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่าง ตั้งแต่ พ.ศ. 2481
เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายการศึกษาทั้งการผลิตช่างและครูช่าง
ตามหลักสูตรต่าง ๆ อาทิ หลักสูตรฝึกหัดครูประถมศึกษาช่าง พ.ศ. 2481 หลักสูตรเตรียม-
มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2486 หลักสูตรอาชีวศึกษา 2490 หลักสูตรประเภทวิชาศิลปกรรม
พ.ศ. 2494⁴² หลักสูตรฝึกหัดครูประถมศึกษาศิลปกรรม และฝึกหัดครูมัธยมศึกษาศิลปกรรม⁴³ ในที่สุด
จึงพัฒนาเป็นหลักสูตรระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ในสาขาศิลปประจำชาติและสาขา-
หัตถกรรม พ.ศ. 2515 ซึ่งในปัจจุบัน (พ.ศ. 2532) คือหลักสูตรสาขาวิชาจิตรกรรมไทย
ประติมากรรมไทย เครื่องดิน เครื่องรัก เครื่องไม้ เครื่องโลหะ เครื่องหล่อ และหัตถศิลป์

8. รัฐบาลมิได้ส่งเสริมการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง
การดำเนินการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนสมัยระบอบประชาธิปไตย
ในบทที่ 4 ซึ่งมีสภาพการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนน้อยลง ต่อเนื่องมาตั้งแต่
พ.ศ. 2503 ทั้งนี้เพราะว่าหลักสูตรตั้งแต่ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.
2532) มิได้มีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่โดยตรง หากแต่มีวิชาช่างสิบหมู่เป็นรากฐานของ

⁴² ดูรายละเอียดหลักสูตรต่าง ๆ ในบทที่ 3 หน้า 182 - 194 .

⁴³ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการศึกษา ปีการศึกษา 2500 (พระนคร:
แผนกประมวลสถิติการศึกษา กองการวิจัย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2501),
หน้า 59.

การศึกษา โดยมีได้เรียกชื่อวิชาช่างดังเช่นสมัยก่อน พ.ศ. 2503 แต่เรียกหลักสูตรต่าง ๆ ว่า หัตถกรรมบ้าง ศิลปหัตถกรรม ศิลปประจำชาติ ศิลปกรรมที่ประกอบด้วยรายวิชาช่างต่าง ๆ เช่น วิชาช่างไม้ วิชาช่างกลึง วิชาช่างบุ วิชาช่างหล่อ วิชาช่างปั้น วิชาช่างรัก เป็นต้น

จากปัญหาการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ามีอุปสรรคอย่างหนึ่งมาจากการที่รัฐบาลมิได้ส่งเสริมการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง จากสมัยกำเนิดและพัฒนาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ทั้งนี้มีสาเหตุประการหนึ่งมาจากพื้นฐานทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลสมัยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งตระหนักถึงการส่งเสริมการศึกษาวิชาอาชีพต่าง ๆ ในระบบโรงเรียน เช่น ช่างตัดผม ช่างเย็บหนัง ช่างกล วนิชยการ ช่างตัดเสื้อ ภาษาต่างประเทศ เกษตรกรรม ช่างทอ ช่างก่อสร้าง ช่างเทคนิค ฯลฯ⁴⁴ ตามคำแถลงนโยบายการศึกษาของรัฐบาลสมัยประชาธิปไตยระหว่าง พ.ศ. 2475-2502⁴⁵ ซึ่งนโยบายการศึกษาส่วนใหญ่มิได้เอื้ออำนวยหรือสนับสนุนให้มีการพัฒนาการดำเนินการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน หากแต่เป็นการส่งเสริมการขยายระดับการศึกษา และเพิ่มจำนวนโรงเรียนอาชีวศึกษาเท่านั้น เช่น

- นโยบายของรัฐบาลสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดา แถลงนโยบายของรัฐบาลเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475 ว่า "ในส่วนวิชาชีพ จะรีบจัดตั้งโรงเรียนวิสามนัญศึกษา ทั้งแผนกกลุกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชยการให้ครบครัน"⁴⁶

- นโยบายของรัฐบาลสมัย พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา แถลงนโยบายการศึกษาเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2477 มีความว่า "วิสามนัญศึกษาหนักไปในทางเกษตรกรรม และพาณิชยการ" ครั้น พ.ศ. 2480 พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง และแถลงนโยบายการศึกษาเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2480 ว่า "...อาชีวศึกษา ซึ่ง

⁴⁴ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการศึกษา ปีการศึกษา 2500 หน้า 57-59.

⁴⁵ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507, หน้า 869-

903.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 870.

เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง รัฐบาลจะได้จัดให้มีสถานศึกษาการอาชีพประเภทต่าง ๆ ให้เป็นปึกแผ่นตามความเหมาะสมแก่ท้องถิ่น ตามลำดับความจำเป็น โดยหนักไปในทางปฏิบัติ..."⁴⁷

จากนโยบายการศึกษาของรัฐบาลแต่ละสมัย ระหว่าง พ.ศ. 2475-2502 นั้น แสดงให้เห็นถึงแนวทางการจัดการศึกษาวิชาอาชีพต่าง ๆ ในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกลีกรวม ผลิตผลการ และการอุตสาหกรรม ตลอดจนกระทั่งการเร่งผลิตโรงเรียนอาชีวศึกษาในส่วนภูมิภาค ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าการพัฒนาการศึกษาตามนโยบายของรัฐบาลในช่วงนี้มีได้เปิดโอกาสให้มีการพัฒนาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่าง ที่เป็นโรงเรียนอาชีวศึกษาเพาะช่างของไทยแห่งแรก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ทั้งนี้ เนื่องจากการอาชีวศึกษาทางเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมช่างต่าง ๆ ที่มีใช้การช่างของไทย มีบทบาทในการศึกษาวิชาอาชีพในระบบโรงเรียนมากกว่าวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียนเพาะช่าง

9. การเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นฐานทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมไทย และการศึกษาวิชาอาชีพต่าง ๆ ในระบบโรงเรียน สมัยระบอบประชาธิปไตย

สภาพพื้นฐานทางการเมือง การปกครองที่มีความไม่มั่นคงทางการเมือง ความเสียหายจากสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลมีเสถียรภาพน้อย เศรษฐกิจของประเทศไม่ดี การเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ ของชาติ การพัฒนาสังคมจากสังคมหมู่บ้านไทยสู่สังคมเมืองที่เน้น การพัฒนาอุตสาหกรรม ความเจริญทางการสื่อสารคมนาคม เทคโนโลยีต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนการปรับตัวรับวิทยาการใหม่ ๆ มาสู่สังคมไทย วิถีชีวิตไทยที่มีความเป็นอยู่ ประเพณี ความเชื่อที่เป็นสากลมากขึ้น ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการศึกษาอาชีพต่าง ๆ ในระบบโรงเรียนที่ต้องปรับเปลี่ยนตามการพัฒนาการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและ วัฒนธรรมไทย เพื่อสนองความต้องการของสังคมและประเทศชาติ ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงพยายามจัดการอาชีวศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 873-875.

ของสังคมและประเทศชาติ โดยจัดการศึกษาอาชีพด้านต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม พณิชยกรรม
อุตสาหกรรม การช่างต่าง ๆ เป็นต้น ดังมีหลักฐานปรากฏใน พ.ศ. 2500 ว่า
กรมอาชีวศึกษาจัดการศึกษาวิชาอาชีพต่าง ๆ ซึ่ง แบ่งเป็นประเภทโรงเรียนอาชีวศึกษาได้
17 ประเภท คือ

- ...1. โรงเรียนการช่างชาย
2. โรงเรียนช่างไม้
3. โรงเรียนการช่างสตรี
4. โรงเรียนช่างตัดผม
5. โรงเรียนช่างเย็บหนัง
6. โรงเรียนช่างกล
7. โรงเรียนพาณิชยกรรม
8. โรงเรียนช่างตัดเสื้อ
9. โรงเรียนภาษาต่างประเทศ
10. โรงเรียนเกษตรกรรม
11. โรงเรียนช่างต่อเรือ
12. โรงเรียนช่างปั้น
13. โรงเรียนช่างทอ
14. โรงเรียนช่างโลหะรูปพรรณ
15. โรงเรียนช่างก่อสร้าง
16. โรงเรียนเพาะช่าง
17. วิทยาลัยเทคนิค...⁴⁸

⁴⁸ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการศึกษา ปีการศึกษา 2500 หน้า 57-59.

จากประเภทโรงเรียนอาชีวศึกษาทั้งหมด 17 ประเภท แสดงให้เห็นถึงการขยาย การศึกษาวิชาอาชีพต่าง ๆ ในระบบโรงเรียน เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมและ ประเทศสมัยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีการศึกษาวิชาอาชีพต่าง ๆ มากขึ้น กว่าการศึกษาวิชาอาชีพสมัยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่สะท้อนภาพการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่าง ว่าเป็นการศึกษาประเภทหนึ่งในจำนวนประเภทโรงเรียนอาชีวศึกษา 17 ประเภท ซึ่งปรากฏว่า "มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนกช่างไม้- ฝีมือ แผนกช่างโลหะรูปพรรณเพียง 2 วิชาเท่านั้น"⁴⁹ ทั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ามีสาเหตุมาจากการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานการศึกษาสมัยระบอบประชาธิปไตย ที่มีการขยายการอาชีวศึกษาอื่น ๆ แต่มิได้พัฒนาวิชาอาชีพการช่างของไทย คือวิชาช่างสิบหมู่

ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในโรงเรียนเพาะช่างไม่สามารถ ตอบสนองความต้องการทางอาชีพ เศรษฐกิจ สังคม ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในช่วงเวลานี้ อันเป็นปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนอย่างมาก

จากอุปสรรคและปัญหาการศึกษาดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการก็พยายามแก้ไขปัญหา การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในโรงเรียนเพาะช่างให้มีบทบาทในการผลิตครูตามหลักสูตรครูประถม การช่าง ตั้งแต่ พ.ศ. 2481 เป็นต้นมา เพื่อสอนวิชาการศึกษาฝีมือ (ช่าง) ในโรงเรียนประถม ศึกษาและมัธยมศึกษา ที่มีความรู้จากวิชาช่างไม้ และวิชาช่างปั้น

10. การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนไม่มีการพิมพ์ตำราเรียนประกอบการ การศึกษา

การศึกษาในระบบโรงเรียนมีการกำหนดตำราเรียนเพื่อประกอบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาวิชาสามัญ ซึ่งมีการจัดพิมพ์ตำราเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2455 โดย การจัดพิมพ์ของกรมราชบัณฑิต กระทรวงธรรมการ ซึ่งแสดงถึงความเจริญในการพิมพ์แบบเรียน

⁴⁹ ทรัพย์ รัชตะวรรณ, "รายงานกิจการของกรมอาชีวศึกษา," อาชีวสาร

เพื่อใช้ในการศึกษาในระบบโรงเรียน ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าในระหว่าง พ.ศ. 2455-2459 กรมราชบัณฑิต กระทรวงธรรมการ จัดพิมพ์ตำราเรียนที่เกี่ยวข้องกับวิชาช่างคือ "ตำราวาดเขียนของนายร้อยโท หม่อมเจ้าคุณวุฒิปรีชา"⁵⁰ ใน พ.ศ. 2477 ปรากฏว่ามีตำราวาดเขียนชั้นประถมปีที่ 3 และสมุดหัดเขียนภาพ เล่ม 1-2 ของพระยารววิทย์นิศาล⁵¹ [อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเพาะช่าง ระหว่าง พ.ศ. 2456-2458 และ พ.ศ. 2475-2477] ใน พ.ศ. 2478 ปรากฏตำราจักสาน ของขุนประเสริฐหัตถกิจ⁵² [อาจารย์โรงเรียนเพาะช่าง]

จากหลักฐานการพิมพ์ตำราของกระทรวงธรรมการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2455-2477 ซึ่งเป็นสมัยพัฒนาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ที่มีการศึกษาในแผนกโรงงาน จึงกล่าวได้ว่าการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่างในช่วงเวลานี้ไม่มีการใช้ตำราประกอบการศึกษา เช่นที่มีตำราเรียนวิชาวาดเขียน วิชาจักสานในแผนกโรงเรียนของโรงเรียนเพาะช่าง ส่วนตำราวิชาช่างสิบหมู่ของโรงเรียนเพาะช่างนั้นมีปรากฏครั้งแรกใน พ.ศ. 2475 คือวิชาช่างลายรดน้ำของขุนปฏิภาคฯ และขุนอภิสิทธิ์ฯ ซึ่งมีได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือ⁵³

⁵⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร. 6 น. 39.2/4 เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงนครบาล เรื่องรายงานกระทรวงธรรมการ ฉบับที่ห้า (2455 - 17 สิงหาคม 2459)

⁵¹ กระทรวงธรรมการ, รายงานการศึกษา พุทธศักราช 2477 (พระนคร: โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช, 2481), หน้า 26. (กจช. (2) ศธ 1/356)

⁵² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 9.2/325 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องขุนประเสริฐหัตถกิจส่งต้นฉบับหนังสือตำราจักสานมาให้ตรวจขออนุญาตใช้ในโรงเรียน (27 มีนาคม 2476 - 25 กรกฎาคม 2478)

⁵³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 50.2/72 เอกสารสำนักงานปลัดกระทรวง-ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องส่งตำราการทำลายรดน้ำอย่างใหม่ให้เป็นสมบัติของโรงเรียนเพาะช่าง กับให้จ่ายรางวัลแก่ขุนปฏิภาค 100 บาท ขุนอภิสิทธิ์ 50 บาท (17 ตุลาคม 2472 - 8 กรกฎาคม 2473)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบหลักฐานว่าการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในโรงเรียนเพาะช่างระหว่าง พ.ศ. 2465-2485 โรงเรียนเพาะช่างมิได้จัดพิมพ์ตำราเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อประกอบการสอนวิชาช่างสิบหมู่ ซึ่งเป็นปัญหาการศึกษาปัญหาหนึ่ง ดังที่ โฟธิ์ ใจอ่อนนุ่ม ผู้สอนวิชาลายไทยและภาพไทยในโรงเรียนเพาะช่าง บันทึกหลักฐานว่า

...การเรียนศิลปะไทยของนักเรียนในเวลานั้น ได้รับความลำบากมาก เหตุด้วยมีครูสอนในวิชานี้หลายคนด้วยกัน ต่างคนก็ต่างค้นคว้าหาแบบมาสอน การให้หลักวิชาหรือให้บทเรียนจึงต่างกัน ทำให้นักเรียนไม่แน่ใจว่าจะถือแบบอันไหนเป็นแบบที่งามและถูกต้อง ครั้นจะหาตำหรับตำราดูก็หาไม่ได้ เพราะโรงเรียนเพาะช่างไม่ได้จัดทำขึ้น และกระทรวงศึกษาธิการในเวลานั้นก็ไม่ได้ประมวลขึ้น เช่นเดียวกัน แต่ได้พยายามไปหาตามวัดวาอารามต่าง ๆ ตามที่ครูและอาจารย์บอกว่า วัดนั้นดี วัดโน้นดี...⁵⁴

จากคำบอกเล่าของครูสอนวิชาลายไทย พบว่าการศึกษาวิชาภาพไทยลายไทยมีอุปสรรคจากการที่มีครูสอนหลายคน ได้แก่ ชุนศรีศุภหัตถ์ (นิก ลิทธิเพียร ชุนอภิสิทธิ์ (ดำ) หลวงวิศาลศิลปกรรม (เชื้อ ปัทมจินดา)

อุปสรรค ปัญหาการศึกษาดังกล่าว จึงทำให้โรงเรียนเพาะช่างมีตำราเรียนวิชาลายไทยใน พ.ศ. 2497 คือหนังสือคู่มือลายไทยของโฟธิ์ ใจอ่อนนุ่ม ครั้น พ.ศ. 2515 โรงเรียนเพาะช่างได้จัดทำตำราเรื่องช่างไทยสิบหมู่โดยวิทย์ ทัศนเงิน และจุลทัศน์ พยาฆรานนท์ นับเป็นหนังสือเรื่อง "ช่างสิบหมู่" เล่มแรกในประเทศไทย⁵⁵

อนึ่ง ผลจากการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียนศิลปศึกษา โรงเรียนช่างศิลป์ และวิทยาลัยช่างศิลป์ ผู้วิจัยพบว่ามีคามมุ่งหมายทางการศึกษาศิลปะ เพื่อ

⁵⁴ โฟธิ์ ใจอ่อนนุ่ม, หนังสือคู่มือลายไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร: โรงพิมพ์อุดม, 2500), หน้าคำนำ.

⁵⁵ วิทย์ ทัศนเงิน และ จุลทัศน์ พยาฆรานนท์, ช่างไทยสิบหมู่ ฉบับของสมาคมศิษย์เก่าเพาะช่าง (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2515)

สร้างศิลปินมาตั้งแต่เริ่มจัดการศึกษา ณ โรงเรียนศิลปศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2495 ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่าง ที่ศึกษาวิชาช่างสิบหมู่เพื่อการเป็นช่างฝีมือไทยหลายสาขา เช่น ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างรัก ช่างประดับมุก ช่างไม้ ฯลฯ ที่มีการศึกษามาตั้งแต่ พ.ศ. 2450-2503

อย่างไรก็ตาม เมื่อคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 200 ปี ใน พ.ศ. 2525 และงานพระเมรุมาศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2528 นั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระดำริว่า กรมศิลปากรน่าจะรวบรวมผลงานด้านศิลปต่าง ๆ เป็นศูนย์รวมช่างสิบหมู่ รวมทั้งให้การฝึกอบรมช่างศิลปสาขาต่าง ๆ เพื่อรองรับงานองกรมศิลปากรในการซ่อมบำรุง โบราณสถานและวัดต่าง ๆ ซึ่งต้องการช่างที่มีความรู้ความสามารถจำนวนมาก⁵⁶ ตลอดจนกรมศิลปากรตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ศิลปและวัฒนธรรมของชาติในด้านศิลปกรรม รวมทั้งกรมศิลปากรมีฝ่ายช่างสิบหมู่ กองทัศนศิลป์ ที่ต้องปฏิบัติงานด้านช่างสิบหมู่ เช่น ในปี 2529 ปฏิบัติงานช่างสิบหมู่จำนวน 306,796 ชิ้น กรมศิลปากรจึงมีโครงการขยายงานช่างสิบหมู่ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534)⁵⁷

ดังนั้นใน พ.ศ. 2531 กระทรวงศึกษาธิการประกาศจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมวิชาช่างสิบหมู่สุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2531 เพื่อทำหน้าที่อนุรักษ์ บริการ ส่งเสริมพัฒนา และเผยแพร่ทางด้านศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการให้การศึกษาและฝึกอบรมช่างสิบหมู่ของกรมศิลปากร โดยมีนายถาวร ทิชนพงศ์ เป็นผู้อำนวยการศูนย์ฝึกอบรมช่างสิบหมู่

⁵⁶ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, "รายงานการประชุม คณะที่ปรึกษาและคณะกรรมการร่างหลักสูตรของศูนย์ฝึกอบรมช่างสิบหมู่สุพรรณบุรี, ครั้งที่ 1/2531," 26 ธันวาคม 2531. (อัครลำเนา)

⁵⁷ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ปีการศึกษา 2529 (กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ, 2531), หน้า 109-119.

สุพรรณบุรีคนแรก⁵⁸ ศูนย์ฝึกอบรมช่างสิบหมู่สุพรรณบุรี ณ ถนนมาลัยแมน ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี จึงเป็นสถานศึกษานอกระบบโรงเรียนของกองศิลปศึกษา กรมศิลปากร ที่จัดการศึกษาในหลักสูตรระยะสั้น เพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมด้านช่างสิบหมู่ ซึ่งเป็นช่างไทยโบราณ 10 สาขาวิชา คือ ช่างรัก ช่างแกะ ช่างหล่อ ช่างปูน ช่างปั้น ช่างเขียน ช่างบุ ช่างกลึง ช่างสลัก ช่างหุ่น⁵⁹ โดยเปิดการสอนเป็นครั้งแรกในปีการศึกษา 2533 ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรการฝึกอบรมช่างสิบหมู่ พุทธศักราช 2533 ได้แก่ สาขาวิชาช่างแกะ สาขาวิชาช่างหล่อ และสาขาวิชาช่างรัก กำหนดเวลาการอบรม 6 เดือน ตามวัตถุประสงค์ คือ

- ... 1. เพื่อเป็นการให้การศึกษาและฝึกอบรมงานช่างฝีมือต่าง ๆ ของไทย
2. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ผู้ใฝ่ใจรักในงานช่างศิลปกรรมของไทยได้ศึกษาเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถให้มีฝีมือสูงขึ้น
3. เพื่อผลิตช่างฝีมือของไทยให้มีคุณภาพในการประกอบอาชีพ สามารถบริการต่อสังคมและประเทศชาติได้
4. เพื่อให้มีจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ และมีบุคลิกภาพเป็นที่เชื่อถือต่อสังคม

⁵⁸ กรมศิลปากร, "คำสั่งที่ 1135/2531 เรื่องแต่งตั้งที่ปรึกษาและคณะกรรมการร่างหลักสูตรการจัดการศึกษาและฝึกอบรม การวัดและประเมินผล หลักฐานการศึกษาและฝึกอบรม และการจัดการทั่วไปของศูนย์ฝึกอบรมช่างสิบหมู่ จังหวัดสุพรรณบุรี," 17 ตุลาคม 2531. (อัดสำเนา)

⁵⁹ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการศึกษาศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์ ดนตรี และช่างศิลป์ (กรุงเทพฯ: งานแนะแนวการศึกษาและจัดหางาน ฝ่ายส่งเสริมศิลปศึกษา กองศิลปศึกษา กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.), หน้า 26.

5. เพื่อเป็นการธำรงรักษาสืบทอดงานศิลปของไทย อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ
ต่อไป^{๑๐}

จากวัตถุประสงค์การอบรมวิชาช่างสิบหมู่ พบว่าศูนย์ฝึกอบรมช่างสิบหมู่สุพรรณบุรี เป็นศูนย์ฝึกช่างฝีมือไทยเพื่อส่งเสริมวิชาช่างสิบหมู่ ซึ่งกล่าวได้ว่ากรมศิลปากรตั้งศูนย์ฝึกอบรมวิชาช่างสิบหมู่สุพรรณบุรี เพื่อแก้ปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ที่กรมศิลปากรดำเนินการสอนได้เฉพาะรายวิชา 3 วิชา คือวิชาภาพไทย วิชาลายรดน้ำ และ วิชาสถาปัตยกรรมไทย

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาบทที่ 4 ในเรื่องอุปสรรค ปัญหาการศึกษา ตลอดจนวิธีการแก้ไขปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ระหว่าง พ.ศ. 2456-2532 ผู้วิจัยพบว่า สาเหตุของการเกิดปัญหาดังกล่าวมีหลายประการนับตั้งแต่แนวคิดการให้การศึกษาวิชาอาชีพมาลดความนิยมในการศึกษาวิชาสามัญเพื่อเป็นเสมียน ทั้งนี้เพราะเป็นแนวคิดที่สวนทางกันระหว่างความนิยมการเป็นเสมียนที่เป็นอาชีพสมัยใหม่กับอาชีพพื้นเมืองทางการช่าง ซึ่งมีมาแต่โบราณ และกำลังลดความนิยมตามกาลสมัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระทรวงธรรมการมีแนวคิดเพื่อการอนุรักษ์อาชีพการช่างของไทยที่มีรากฐานมาจากวิชาช่างสิบหมู่

นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคในเรื่องความไม่สอดคล้องกันระหว่างสภาพพื้นฐานทางสังคมที่นิยมความทันสมัยจากวิทยาการต่าง ๆ สภาพทางการปกครองที่ให้ประชาชนได้รับสิทธิในการศึกษาวิชาต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อพัฒนาประเทศตามนโยบายของรัฐบาล ตลอดจนการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ ความเป็นอยู่ของประชาชนในกรุงเทพฯ ที่มีสภาพเป็นสังคมเมืองเปลี่ยนแปลงจากสภาพหมู่บ้านช่างสมัยโบราณ เช่น บ้านช่างหล่อ บ้านพานถม บ้านบุ ฯลฯ จึงส่งผลให้เกิดปัญหาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ณ โรงเรียนเพาะช่าง

ปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้นดังกล่าวมีหลายปัญหา อาทิ การวางจุดมุ่งหมายในการศึกษาที่เริ่มต้นจากการเพาะช่างจากวิชาช่างสิบหมู่ แล้วเปลี่ยนแปลงเป็นการเพาะครู จนในที่สุด

^{๑๐}กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, "หลักสูตรประกาศนียบัตรการฝึกอบรมช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2533," (อัคราเนา)

คือการมุ่งผลิตครูตามหลักสูตรต่าง ๆ ส่วนรายวิชาการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่มีการสอนหลายวิชาช่าง เช่น ช่างเขียน ช่างปั้น ช่างสลัก ช่างไม้ ฯลฯ ในด้านการสอนนักเรียนในแผนกโรงงานมีข้อจำกัดในเรื่องอุปกรณ์ โอกาสในการฝึกฝนน้อย โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นักเรียนไม่มีแผนกโรงงานสำหรับฝึกงานต่อไป นอกจากนี้การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ที่ต้องใช้เวลานาน การฝึกฝนมาก ๆ เพื่อสร้างความชำนาญทางฝีมือการช่างก็เป็นปัญหาการศึกษาที่แก้ไขได้ยาก ทั้งนี้เพราะว่าวิชาช่างสิบหมู่ เช่น งานประดับมุกเป็นของที่ทำยากหรือวิชาลายไทยที่เป็นวิชาแม่บทของวิชาช่างสิบหมู่ทั้งช่างเขียนลายรดน้ำ ช่างสลัก ช่างหล่อ ช่างแกะ ช่างปั้น ฯลฯ ก็ต้องใช้เวลาและฝีมือในการศึกษานาน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้นักเรียนศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียนน้อย นอกจากนี้ปัญหาการไม่มีงานทำที่สอดคล้องในท้องถิ่น จึงทำให้ผู้จบการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่าง ส่วนหนึ่งรับราชการครูช่างของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น พ.ศ. 2482 มีนักเรียนจบการศึกษาประโยคเพาะช่างแล้วเป็นครูในกรมสามัญศึกษา จำนวน 55 คน เป็นต้น

ส่วนกระทรวงศึกษาธิการหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-2503 มิได้ส่งเสริมการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่างอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้การศึกษาวิชาช่างสิบหมู่มีบทบาทน้อยลงกว่าการศึกษาวิชาครู หรือวิชาศิลปะแบบตะวันตกในโรงเรียน-เพาะช่าง

อย่างไรก็ตาม กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน ตามพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ไทย ตลอดจนวัฒนธรรมไทยซึ่งจำเป็นต้องจัดการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ให้แก่เยาวชนในระบบโรงเรียน เพื่อส่งเสริมประกอบอาชีพการช่างของไทย กระทรวงศึกษาธิการจึงพยายามแก้ปัญหาการศึกษาดังกล่าว ด้วยวิธีการหลายประการ ทั้งการส่งเสริมการศึกษาในแผนกโรงงาน ส่งเสริมการเผยแพร่ผลงานของนักเรียนในงานต่าง ๆ แก่ประชาชน ตลอดจนรับผู้จบการศึกษามารับราชการในแผนกโรงงานของโรงเรียน แต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 กระทรวงศึกษาธิการมีภาระหน้าที่ในการส่งเสริมอาชีพศึกษาวิชาต่าง ๆ มากขึ้น จึงมิได้ส่งเสริมการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ ณ โรงเรียนเพาะช่าง จนกระทั่งวิชาช่างสิบหมู่มีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกหัดครูประถมศึกษา การอาชีวศึกษาขั้นต้นและชั้นกลาง จนในที่สุดตั้งแต่ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา

มาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2532) จึงไม่มีการศึกษาวิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน หากแต่เป็นรากฐานของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในสาขาวิชาจิตรกรรมไทย ประติมากรรมไทย หัตถกรรมประเภทเครื่องไม้ เครื่องหล่อ เครื่องรัก เครื่องดิน เครื่องโลหะ และหัตถศิลป์ของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง

ส่วนกรมศิลปากรได้ตระหนักถึงบทบาทของการอนุรักษ์วิชาช่างสิบหมู่ในระบบโรงเรียน จึงตั้งศูนย์ฝึกอบรมวิชาช่างสิบหมู่สุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อฝึกอบรมวิชาช่างสิบหมู่ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 ตามพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี